

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Bakalářská práce

Naděžda Offenbartlová

Sociální aspekt malotřídek v historické perspektivě

OLOMOUC 2024

Vedoucí práce: Mgr. Eva Dvořáková Kaněčková, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Ve Smrčné 12. června 2024

vlastnoruční podpis

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé práce Mgr. Evě Dvořákové Kaněčkové, Ph.D., za odborné vedení, poskytnutí cenných rad i připomínek při psaní. Dále děkuji zaměstnancům jihlavského archivu, kronikáři obce Smrčná panu Milanu Vondrákovi a starostovi obce panu Josefu Nechvátalovi za vstřícný přístup při sběru dat z kronik. Velký dík patří paní Jaroslavě Offenbartlové za poskytnutí vysvědčení.

Obsah

Obsah	5
Úvod	6
1 Dějiny školství	8
1.1 Od nejstaršího období do 90. let 20. st.	8
1.2 Současný charakter českého školského systému se zřetelem k malotřídním školám	14
1.3 Malotřídní školy v současnosti	15
2 Venkovské školy a jejich postavení	17
2.1 Charakteristika a vývoj venkova	17
2.2 Sociální role školy v obci	19
3 Malotřídka v obci Smrčná	23
3.1 Z historie obce	23
3.2 Historie smrčenské školy	24
3.2 Sociální role malotřídky ve Smrčné	27
Závěr	35
Seznam použitých pramenů a literatury	38
Seznam příloh	41
Anotace	42
Přílohy	43

Úvod

Bakalářská práce bude zpracována jako historický výzkum. V práci použiji metodu přímou, která spočívá v získávání historických faktů bezprostředním zkoumáním pramene, v němž jsou tyto informace přímo obsaženy. Využiji obsahovou analýzu rukopisných písemných pramenů, a to především kroniky české školy, která je v digitalizované podobě uložena ve Státním okresním archivu Jihlava, a také kroniky obce, do které se svolením starosty budu moci nahlédnout.

Výzkumná strategie vychází ze strategií historického výzkumu. Vzhledem ke struktuře práce propojím makrohistorický přístup s mikrohistorickým. V první kapitole využiji makrohistorického přístupu k dějinám, podám přehled dějin školství obecně a přehled základní legislativy, která utvářela školské systémy od dob habsburské monarchie, se zřetelem k malotřídním školám. Třetí kapitola je zaměřena na každodennost života školy v obci v rámci mikrohistorické výzkumné strategie.

Cílem bakalářské práce je analyzovat a popsat historické proměny sociální role malotřídek v životě obce. Popisovat je budu na konkrétním příkladu obce Smrčná. Téma jsem si vybrala proto, že v této obci žiji, a školu zde navštěvovala celá rodina mého manžela, včetně jeho samého. Česká škola v obci existovala bezmála 60 let, byla uzavřena ke dni 1. 9. 1980 a obnovena už nebyla. Děti musely dojíždět do několik kilometrů vzdálené Jihlavy.

Práce je strukturována do tří kapitol. První kapitola je zaměřena na historický vývoj školství a malotřídek s důrazem na poválečné období s přesahem do současnosti. Půjde o průřez nejdůležitějšími mezníky ve vývoji školství. Ve druhé kapitole se věnuji různým sociálním rolím školy v obci, resp. ve vesnické komunitě. Jde především o roli kulturní, charitativní, zdravotní a preventivní, integrační, enviromentální, osvětovou a ekonomickou. V kapitole bude popsána podstata a význam jednotlivých rolí školy. Třetí, nejobsáhlejší kapitola, je věnována české škole v obci Smrčná. Vzhledem k národnostnímu složení obce bylo základní vyučování od 1. poloviny 18. století německé. První česká třída zde byla zřízena v roce 1918, škola jako taková byla otevřena v roce 1921, vlastní budovu získala až v roce 1929. V obci fungovaly vedle sebe škola německá a česká až do roku 1945. Protože jsem nejvíce informací čerpala ze školní kroniky, je období vymezeno roky 1940, od kdy je kronika vedena, do roku 1980, kdy byla škola uzavřena. V této kapitole budou podrobněji analyzovány jednotlivé role školy, popsané v kapitole předchozí, a jejich proměny v čase. Krátce zde také nastíním historii samotné školy a obce.

Poznatky o nestarších dějinách školství jsem čerpala ze spisu *Vývoj soustavy obecného školství v království českém od roku 1769-1895* Jana Šafránka. Pro přehled obecného vývoje školství jsem využila knihu Miroslava Somra *Dějiny školství a pedagogiky* a také *Pedagogickou encyklopedii*, jejímž editorem byl Jan Průcha, kde je i samostatná kapitola věnovaná malotřídním školám. Pro období 70. a 80. let jsem využila poznatky z knihy *Normální život v nenormální době: základní školy a jejich učitelé (nejen) v období normalizace* od autorů Zounek, Šimáně, Knotová z roku 2017.

Problematice malotřídních škol se věnuje především Mgr. Kateřina Trnková, Ph.D. Jde o její příspěvky ve Sborníku prací filozofické fakulty MU *Studia paedagogica*, např. *Malotřídky v současném pojetí českého venkova* (2000), který napsala ještě pod dívčím jménem Emmerová, dále *Obce s malotřídkou* (2008), *Pedagogičtí pracovníci na malotřídkách – izolovaní a nekvalifikovaní?* (2009 společně s L. Chaloupkovou a D. Knotovou). Se dvěma výše jmenovanými spoluautorkami je také K. Trnková podepsána pod publikací *Malotřídní školy v České republice: malotřídky* (2010). *Organizaci a řízení malotřídních škol* si jako téma zvolila Ingrid Uhrinová (2011), z jejíž diplomové práce jsem také čerpala. Dějinám českého venkova, zejména v období 20. století, se věnuje Václav Průcha ve svých *Hospodářských a sociálních dějinách* (2009). Kaplan (2012) věnuje venkovu celý druhý díl v *Proměnách české společnosti*.

Dějiny Smrčné podrobně zpracoval Ladislav Vilímek v roce 2003 k výročí založení obce. Záznamy o dějinách obce a školy jsem čerpala z obecní a školní kroniky. Dle nařízení o psaní kronik v Bavorsku byl vydán 31. srpna 1835 hrabětem Karlem Chotkem dekret prezidia zemského gubernia, kde bylo nařízeno vedení „memorábilí, záznamních neboli pamětních knih a kronik“ počínaje 1. lednem 1836 všem městům a obcím trhovým, významnějším vesnicím, farním úřadům a jiným duchovním a světským korporacím. (Práce našich kronikářů, 1986) Od tohoto roku je také vedena obecní kronika. Zpočátku je psána německy, kurentem. Období po vzniku Československa je velmi stručné. Teprve po trvalém převzetí kroniky českým kronikářem po druhé světové válce je shrnuta historie obce a doplněny zápisy chybějících let.

1 Dějiny školství

1.1 Od nejstaršího období do 90. let 20. st.

„Císařským nařízením ze dne 6. prosince 1774 dostalo se všeobecnému, Felbigerem¹ navrženému plánu, nejvyššího schválení. Tím položen jest základ k rozvoji obecného školství ve smyslu opravném a dlužno tudíž velikou panovnici, císařovnu Marii Teresii, pokládati za zakladatelku moderní obecné školy v Rakousku“ (Šafránek, 1897, s. 2). Historie českého školství se však začala psát mnohem dříve: spolu se vznikem českého státu v 10. století. První školy sloužily výhradně potřebám církve, od 13. století i potřebám měst (Průcha, 2009).

V 18. století bylo v českých zemích zavedeno školství lidové, určené dětem poddaných. Vzor i počátek byl v německém školství, které bylo v té době vyspělejší. Po neúspěších habsburské monarchie ve válkách o dědictví rakouské (1740 – 1748), a posléze v celoevropském konfliktu nazývaném jako sedmiletá válka (1756 – 1783), mělo školství sehrát v posílení absolutistické monarchie značnou úlohu. Proto byl také Marií Terezií povolán z pruského Slezska školský reformátor J. I. Felbiger, aby pomohl školství v monarchii zlepšit (Somr, 1987).

Již 6. prosince 1774 mohl být vydán Všeobecný školní řád pro německé normální, hlavní a triviální školy ve všech císařsko-královských dědičných zemích. Obsahoval 79 paragrafů, hovořil o výchově chlapců i dívek, pro něž měly být zřizovány školy na vesnicích i ve městech. V sídle far nebo i u filiálních kostelíků se měly děti učit číst, psát, počítat a učily se také základům hospodaření (Somr, 1987). Všechny první elementární školy zřizované na našem území i v okolní Evropě byly malotřídní; školy triviální (1-2 třídní), hlavní (3třídní) a normální (4třídní). Příklad uvádí Šafránek (1897, s. 41) podle vizitačního protokolu triviální školy ve vesnici Katusice při filiálním kostele Panny Marie z roku 1789: „*Děti do klasu rozděleny nejsou, rozdělení hodin v učení se zachovává.*“ V jedné třídě mohlo být až 80 žáků. V této době se zavedla výuka v odděleních, tj. ve skupinách, do nichž byli zařazeni žáci blízkého věku, a učitel s nimi pracoval jako s jedním ročníkem (Průcha, 2009). Na triviálních školách, které měly většinou pouze jednu třídu, působil jeden učitel. Pokud bylo tříd více, přibral se podle Šafránka (1897) pomocník. Pokud by vzrostl počet žáků ve třídě nad 100, musely být zřízeny třídy dvě a přibrán jeden pomocník, pokud nad 200, třídy byly tři

---

¹ Jan Ignat Felbiger (1724 – 1788), opat augustiniánského kláštera Zahánského v Pruském Slezsku. Felbigerův vyučovací způsob byl v Čechách znám již před rokem 1774. Chtěl, aby se v každém větším městě otevřela škola hlavní a v každém farním místě triviální, 4třídní hlavní, 3třídní triviální (Šafránek, 1897).

a k učitelům dva pomocníci. Jestliže byl učitel vyššího věku, dostával placeného pomocníka. Ve skutečnosti byl však pomocník přibrán teprve při 120 nebo 130 žácích, protože polovina dětí mívala vyučování dopolední a druhá odpolední, čímž se všechny vešly do jedné učebny i při vyšším počtu. Menší děti mívaly výuku dvě hodiny - v zimě dopoledne a v létě odpoledne, větší děti naopak a v délce 3 hodiny. Začátek vyučovací doby se řídil místními poměry.

Školní povinnost nebyla určena přesně a za její nedodržení nebyly zpočátku žádné tresty. Školní řád říkal, že by rodiče měli posílat děti alespoň šest roků do školy. Jak uvádí Šafránek (1897), propuštěn mohl být žák ze školy jen tehdy, jestliže prokázal, že ji šest let nepřetržitě navštěvoval; ne tedy dříve než ve 12 letech. Úlevy pro venkovské děti v létě se vztahovaly na děti ve věku od 9 do 12 let a prázdniny se řídily podle zemědělských prací. Za Josefa II. už byly uplatňovány i sankce proti rodičům, kteří neposílali řádně děti do školy (pokuty, veřejné práce, zrušení chudinské podpory)². Chudí také nemuseli platit školné (Somr, 1987).

Po porážce revoluce v roce 1848 došlo v oblasti školství k opatřením, jež na dlouho zbrzdila další vývoj. České školství se vyvíjelo podle zásad rakouské školské politiky. Téhož roku bylo nově zřízeno ministerstvo kultury a vyučování. V roce 1855 byl podepsán konkordát, jímž bylo rakouské školství zcela podřízeno církevnímu dozoru (Průcha, 2009). Podle zákona z roku 1868 přešlo řízení a správa školství na stát a na orgány, které byly k tomu zřízené. Církev mohla zřizovat soukromé školy pro děti příslušného vyznání (Somr, 1987).

Základní školský zákon, který upravoval elementární školství v Rakousku, byl vydán 14. května 1869. Protože vyšel v době, kdy byl ministrem vyučování³ Leopold Hasner, hovoří se o Hasnerově zákonu. Bývá označován také jako „květnový zákon“ nebo „velký říšský zákon“. Oficiální název zákona je: *„Zákon, jímžto se ustanovují pravidla vyučování na školách obecných“*. Zákon zavedl školu obecnou a školu měšťanskou, stanovil osmiletou školní povinnost, rozšířil obsah vzdělání (Somr, 1987).

Paragrafy 11 a 13 Hasnerova zákona upřesňují počet žáků ve třídě a od toho se odvíjející počet učitelů. Pokud je stav žáků tři roky po sobě v průměru 80, ustanoví se druhý učitel (na dívčích školách „učitelkyně“), a jestli 160, pak třetí. Podle tohoto poměru se má

---

² Pro srovnání se současností: §201 zákona 40/2009 Sb. (Trestní zákoník) Ohrožování výchovy dítěte

(1) Kdo, byť i z nedbalosti, ohrozí rozumový, citový nebo mravní vývoj dítěte tím, že: a) svádí ho k zahálčivému nebo nemravnému životu, b) umožní mu vést zahálčivý nebo nemravný život, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.

³ Ministerstvo záležitostí duchovních a vyučování bylo zřízeno 23. 3. 1848 na základě císařského rozhodnutí; prvním ministrem vyučování byl hrabě Lev Thun (Šafránek; 1897).

postupovat dále. Mízí rovněž pojem „pomocník“ a je nahrazen pojmem „poučitel“. Jednotlivé země monarchie si mohly stanovit ještě méně žáků na jednoho učitele. S tímto rozdělením souvisí zavedení nového typu a názvů škol. Ministerské nařízení z července roku 1869 v paragrafu 16 říká, že školy, které mají jednoho učitele, se nazývají jednotřídní, dva učitele dvoutřídní atd. školy obecné. Nařízení stanovuje, že třídy, ve kterých jsou děti rozličného věku, se rozdělí na oddělení. První ročník v jednom oddělení, druhý a třetí v dalším, v posledním čtvrtý, pátý a šestý ročník. U škol dvoutřídních spolu chodí první tři ročníky do jedné třídy a ostatní do druhé, přičemž každá třída je ještě rozdělena na oddělení. Při počtu více jak 100 žáků ve třídě nebo kvůli malým prostorám, se doporučuje rozdělit žáky na dvě skupiny, s různou vyučovací dobou - dopolední a odpolední (jednotřídky dílné) (Šafránek, 1897).

V návaznosti na tento zákon byl v roce 1870 vydán školní a vyučovací řád pro školy obecné, který stanovil základní pravidla chování a povinnosti dětí ve škole, povinnosti učitelů a zákaz tělesných trestů. V roce 1883 byl školní zákon novelizován. Kromě redukce učiva se novela zásadním způsobem dotkla školní docházky, protože zaváděla úlevy pro rodiče dětí, které měly odchozeny povinných šest let. Jednalo se zejména o děti chudiny, které poté již nemusely navštěvovat školu denně a po celý rok. Novela byla zrušena teprve tzv. malým školským zákonem v roce 1922 (Somr, 1987).

České země měly na rozdíl od Slovenska a Podkarpatské Rusi již při vzniku samostatného státu relativně vyspělou školskou soustavu a slušnou vzdělanostní úroveň obyvatelstva (Průcha V., 2004-2009). Zákon O vytvoření československého státu z 28. října 1918 ponechal v platnosti všechna říšská a zemská nařízení a zákony. Jedinou změnou bylo vytvoření ministerstva školství a národní osvěty v listopadu roku 1918. Ani únorová ústava z roku 1920 nepřinesla nic nového. České školství nemělo žádnou jednotnou koncepci a jeho stav se zhoršoval i stálým střídáním ministrů (v prvních deseti letech jich úřadovalo osm⁴) (Somr, 1987).

Školský zákon z roku 1922 (plný název zákona je Zákon Národního shromáždění, jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a občanských) sice neřešil zásadní problémy českého školství (proto označován jako „malý“), obnovil však v plném rozsahu osmiletou povinnou školní docházku. Úlevy ve školní docházce byly zakázány. Postupně omezil počet

---

⁴ Gustav Habrman, Josef Šusta, Vavro Šrobár, Rudolf Bechyně, Ivan Markovič, Otakar Srdínko, Jan Krčmář (později znovu) a Milan Hodža

žáků ve třídě na jednoho učitele z 80 na 60⁵. Ještě menší počet žáků ve třídě - 45, zaručovala až Novela zákona o školách obecných a měšťanských č. 176/1937 Sb. Počet obecných škol v průběhu první republiky rostl, převažovaly dvoutřídky a jednotřídky. Existence škol i v malých obcích zaručovala všeobecnou dostupnost základního vzdělání (Průcha, 2009).

V učebních osnovách z roku 1933 (Definitivní učebné osnovy pro obecné školy z 10. července 1933) byl poprvé vymezen pojem malotřídní škola. Jednalo se o školu, která měla ve třídě buď všechny ročníky, nebo v každé třídě více než jeden ročník (Musil, Sedláček, 1964). Hlava (1937) se ve své knize *Elementární metodika* zmiňuje o tom, že malotřídní školy jsou nejdůležitější školskou kategorií, neboť tvoří téměř tři čtvrtiny našich škol vůbec. Uvádí, že v roce 1935 u nás bylo 27,3% škol jednotřídních, 32,8% dvojtřídních a 13,9% trojtřídních. Na všech stupních se vyučovalo v odděleních nebo v běžích. Šlo o školy jednotřídní, dvojtřídní a trojtřídní s osmi postupnými ročníky a jednotřídní a dvojtřídní školy s pěti postupnými ročníky. Podle Trnkové (2006) však byl těmto školám připsán „cech“ škol, které poskytují méně kvalitní vzdělání, protože pro ně byly vydávány zvláštní učební osnovy se zkráceným obsahem.

V době okupace podléhalo české školství reformě v duchu říšské praxe. Pětiletá obecná škola byla zkrácena na čtyři roky. Z příkazu státního sekretáře K. H. Franka z 2. dubna 1941 byla měšťanská škola, která se přejmenovala na školu hlavní, prohlášena za výběrovou. Většina českých dětí musela dokončit školní docházku na obecné škole. Zároveň byly zrušeny české jednotřídky s méně než 20 dětmi v obcích s převážně německým obyvatelstvem. Byly zvýšeny počty žáků ve třídách ze 45 na 60 (na jednotřídkách na 50 žáků) (Somr, 1987).

Po roce 1945 byly obnoveny předválečné typy škol pro splnění osmileté povinné školní docházky. Pro základní vzdělávání v éře socialismu bylo rozhodující zavedení jednotné školy přijetím školského zákona č. 95/1948 Sb. Ta se uchovala až do počátku roku 1990. Jednotná škola je dnes převládajícím typem povinného základního vzdělávání ve většině zemí Evropy. Československo zavedlo jednotnou všeobecně vzdělávací školu pro všechnu mládež v roce 1948 jako jedna z prvních zemí na světě. Dosavadní obecná a měšťanská škola byly spojeny se čtyřmi nižšími ročníky gymnázia do jednoho typu školy. Vznikla tehdy tříступňová struktura všeobecného vzdělávání: národní škola (5 ročníků), střední škola (4 ročníky),

---

⁵ 226/1922 Sb., § 5. (1) Počet tříd při obecné škole se řídí počtem dětí. Nejvyšší počet dětí v jedné třídě se ustanovuje se pro školní léta 1922-23 až 1926-27 na 80, a pro školní léta 1927-28 až 1931-32 na obecných (řadových) školách jednotřídních na 65, na ostatních obecných (řadových) školách na 70. Pro školní rok 1932-33 a další léta sníží se největší počet dětí ve škole jednotřídní na 50 žáků, a ve třídách ostatních škol obecných na 60 žáků.

gymnázium (4 ročníky) (Průcha, 2009). Zákon vytvořil jednotnou školskou soustavu včetně mateřských škol a prodloužil školní docházku na devět let (Somr, 1983). Školský zákon⁶ stanovil maximální počet dětí ve třídě na 40, v první třídě na 30. Pokud počet žáků dlouhodobě klesl pod 20, škola měla být zrušena.

Jednotnost základního školství se dotkla výrazně i malotřídek. Podle nového zákona měl každý ročník malotřídní školy tvořit samostatné oddělení a platily pro něj stejné, neredukované osnovy jako pro plně organizované národní školy. Termín malotřídní škola byl nahrazen pojmem škola s menším počtem tříd, který měl naznačovat rovnocennost s národní školou. Opatření postavilo z hlediska vyučování na roveň všechny základní školy bez ohledu na jejich organizaci (Trnková, 2006).

Na počátku 50. let začalo plánované rozmisťování mládeže do škol a do pracovního poměru, které bylo podřízeno celkové situaci v oblasti pracovních sil. Tomu odpovídaly úpravy sítě škol i délky jednotlivých stupňů a typů školního vzdělání. Školský zákon č. 31/1953 Sb. zkrátil základní vzdělávání opět na osm roků, což bylo odůvodněno „potřebami národního hospodářství“ (Průcha, V., 2009). Počty žáků na třídu a učitele zákon neměnil. V návaznosti na hustou sídelní síť byla velmi hustá i síť základních škol. Podle instrukce ministerstva školství⁷ z července roku 1958 mohly být školy zakládány, když v jejich předpokládaném obvodu bylo podle tříletého průměru nejméně 20 dětí povinných chodit do 1. – 5. ročníku a vzhledem k neschůdnosti cest nebo ke špatné dopravě nebylo možné docházet jinam (povolená docházka byla 3 km). Cesty a silnice byly mnohdy ve špatném stavu, mnoho obcí leželo mimo trasy autobusových linek. Tyto linky měly jízdní řády upraveny tak, aby autobusy vozily pracující do zaměstnání a zpět. Pro děti navštěvující základní školu nebyly tyto spoje uzpůsobeny vůbec. Právě v obcích, které ležely mimo autobusové trasy, se nacházely často nejmenší malotřídky (Trnková, 2006).

Zákonem č. 186/1960 Sb. se znovu zavedla devítiletá základní škola. Od počátku 60. let bylo naplánováno postupné budování sítě plně organizovaných základních škol (tzv. plnětřídních). Vzhledem k nepříznivé demografické situaci k tomu ale nemohlo dojít. V roce 1965 mělo

---

⁶ 95/1948 Sb. Zákon ze dne 21. dubna 1948 o základní úpravě jednotného školství (školský zákon). § 24 Národní škola se zpravidla zřídí, je-li v jejím předpokládaném obvodu podle tříletého průměru nejméně 20 dětí, které jsou povinny do ní chodit a které pro vzdálenost, neschůdnost cesty nebo pro dopravní poměry nemohou docházet do jiné školy. §25 V první třídě a na jednotřídní škole má býti nejvýše 30, v ostatních třídách nejvýše 40 žáků; při vyšším počtu se zpravidla zřídí další třída (pobočka).

⁷ 8. 7. 1958 č. j. 31200/58 – I/2 č. 5 a 6

48% jednotřídek uděleno výjimku, protože měly méně než 20 žáků (Trnková, 2006). Školský zákon z roku 1960 však přesto se zakládáním škol s nižším počtem tříd počítal.⁸

Školská politika byla v sedmdesátých a osmdesátých letech ovlivňována plány pracovních sil, což přispělo k dalšímu zásahu do školské soustavy. Nová koncepce vzdělávání vznikla na základě dokumentu ÚV KSČ⁹ z července roku 1973 s názvem Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy - plán modernizace obsahu i metod práce školy a funkčního a obsahového sblížení tří proudů středního školství. Reforma byla realizována od 1. září 1976 a stala se součástí školského zákona z roku 1978¹⁰. Její autoři se netajili tím, že cílem je přiblížit se vývoji výchovně vzdělávacích soustav v Sovětském svazu a dalších socialistických zemích. Kromě zavedení množin bylo úkolem reformy v 70. letech modernizovat obsah i metody práce školy. Povinná školní docházka se z původních devíti let prodloužila na deset, ovšem základní škola měla jen osm ročníků a zbylé dva musely děti absolvovat na nějaké střední škole. Ze základních devítiletých škol se tak staly základní školy (Vitovská, 2023).

Od roku 1971 se začala uplatňovat tzv. koncepce střediskového osídlení, která rozlišovala obce na perspektivní a neperspektivní – druhé z nich se nazývaly sídliště nestřediskového významu. Opatření se týkalo obcí s až tisíci obyvateli. Pokud neplnily rekreační, příp. jiné doplňkové funkce, dál se do nich neinvestovalo (Průcha V., 2009). Zhruba v této době se začalo i s první vlnou rušení malotřídek. Pokračovalo se s výstavbou školních budov ve střediskových obcích a městech. Přizpůsobily se i autobusové linky. Celý proces měl skončit na sklonku 80. let. I když se v 80. letech rušení malotřídních škol pozastavilo díky „vlně dětí“ narozených v 70. letech, mnoho zrušených venkovských škol už obnoveno nebylo. Nový školský zákon z roku 1984 s malotřídkami přesto počítal¹¹. Nejcitelněji se celý proces rušení dotkl jednotřídek v malých obcích; jejich množství se v letech 1976 – 1989 snížilo zhruba dvanáctkrát. Pro více než 2000 obcí v ČR to znamenalo ztrátu místní školy (Trnková, 2006).

---

⁸ §6 odst.2) V místech, kde nejsou podmínky pro zařízení všech devíti ročníků základní devítileté školy, může se zřídit základní devítiletá škola jen s nižšími ročníky. Žáci, kteří ukončí poslední ročník takové školy, pokračují ve školní docházce na základní devítileté škole se všemi ročníky, do jejíhož obvodu patří základní devítiletá škola s nižšími ročníky.

⁹ Ústřední výbor Komunistické strany Československa

¹⁰ 63/1978 Sb. o opatřeních v soustavě základních a středních škol

¹¹ zákon 29/184 Sb. §6 odst. 3) Základní škola tvořená jednou nebo dvěma třídami prvního stupně má průměrný počet nejméně 13 žáků ve třídě. Základní škola tvořená samostatnými třídami všech ročníků prvního stupně má průměrný počet nejméně 15 žáků ve třídě. Tyto základní školy mohou být zřízeny tehdy, jestliže jsou jedinou základní školou v obci. O výjimkách hodných zvláštního zřetele rozhoduje, po vyjádření krajského úřadu, ministerstvo.

Postupné reformní kroky se začaly ve školství prosazovat po převratu v roce 1989. Podle novely školského zákona č. 171/1990 Sb. se základní škola prodloužila z osmi na devět let. Otevřel se prostor pro zakládání soukromých a církevních škol, ať už základních nebo středních, za finanční podpory ze státního rozpočtu. (Průcha V., 2009) Se změnou režimu se postupně začaly obnovovat i malotřídky v obcích. Výroční zpráva o stavu a rozvoji výchovně vzdělávací soustavy za rok 1995/96 hovoří o tom, že za léta 1991 – 1996 vzniklo 308 nových základních škol, z nichž 257 bylo neúplně organizovaných a malotřídních, což bylo 84% z celkového přírůstu (Emmerová, 2000).

1.2 Současný charakter českého školského systému se zřetelem k malotřídním školám

V roce 2005 vešel v platnost nový školský zákon¹² a navazující právní normy, jako zákon o pedagogických pracovnících¹³, zákon o vzdělávání dětí se zvláštními vzdělávacími potřebami¹⁴, vyhláška o základním vzdělávání¹⁵. V současnosti jsou české základní školy členěny do dvou stupňů: první stupeň (1. – 5. ročník) a druhý stupeň (6. – 9. ročník). Zřizovatelem naprosté většiny z nich jsou obce. Zvláštností základního školství je, že asi 37% škol existuje samostatně pouze pro 1. stupeň, převážně v menších obcích (dříve „národní škola“) (Průcha; 2009). Platná legislativa vymezuje tento typ škol v § 46 odst. 2 zákona č. 561/2004 Sb.: *„Základní vzdělávání v základní škole má 9 ročníků a člení se na první stupeň a druhý stupeň. První stupeň je tvořen prvním až pátým ročníkem a druhý stupeň šestým až devátým ročníkem. V místech, kde nejsou podmínky pro zřízení všech 9 ročníků, lze zřídit základní školu, která nemá všechny ročníky.“*

Řazení žáků do tříd upravuje vyhláška MŠMT č. 48/2005 Sb. V §5 odst. 2 této vyhlášky se uvádí: *„Na prvním stupni školy lze do jedné třídy zařadit žáky z více než jednoho ročníku prvního stupně. Na druhém stupni školy nelze do jedné třídy zařadit žáky z více než jednoho ročníku druhého stupně. Do jedné třídy nelze zařadit žáky prvního a druhého stupně.“* Rovněž tato vyhláška uvádí počty žáků ve třídách, a to v §4 odst. 1 – 3¹⁶, kde jsou vymezeny

---

¹² č. 561/2004 Sb. – Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání

¹³ č. 563/2004 Sb. – Zákon o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů

¹⁴ č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných

¹⁵č. 48/2005 Sb. Vyhláška o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky

¹⁶ (1) Škola tvořená pouze třídami prvního stupně má nejmenší počet žáků ve třídě v případě

minimální průměrné počty financovaných žáků. Pokud tyto počty klesnou pod vymezenou hranici, obec má možnost případný rozdíl škole doplatit anebo rozhodnout o zrušení školy. Stejně tak je stanoven maximální počet žáků ve třídě. Výjimku z tohoto počtu (do 4 dětí) může udělit zřizovatel, pokud sám uhradí zvýšené výdaje na vzdělávací činnost školy (Trnková, 2008).

Ne všechny malotřídky mají pět ročníků I. stupně ZŠ. Častěji menší obce zřizují jen několik prvních ročníků, aby umožnily nejmenším dětem docházku v místě bydliště. S velikostí sídla roste i počet tříd ve škole.

1.3 Malotřídní školy v současnosti

V České republice je dle zákona 128/2000 Sb., o obcích, ve znění pozdějších předpisů, městem obec, která má alespoň 3000 obyvatel, pokud tak na návrh obce stanoví předseda Poslanecké sněmovny po vyjádření vlády. Existuje však mnoho měst i s mnohem nižším počtem obyvatel, která statut města získala v minulosti. Úroveň občanské vybavenosti venkovských obcí je ovlivněna řadou faktorů. Zřízení, vybavení a podpora různých zařízení závisí do značné míry na finanční situaci obcí i regionů a zřizovatelů zařízení, sídelní struktuře, hustotě zalidnění a věkové struktuře daného regionu. Nejběžnějším školským zařízením na venkově jsou mateřské školy (více než 1/3 obcí), základní školy ve čtvrtině obcí. Tradičně nejrozšířenějším kulturním zařízením na venkově jsou knihovny (2/3) (Průcha V., 2009).

Proporce malotřídek v jednotlivých krajích je rovněž vázána na charakter osídlení regionů. Mezi regiony s průměrně nejmenšími sídly patří Vysočina (711 obyvatel na sídlo). Jedná se zároveň o kraj s nejvyšší proporcí venkovského obyvatelstva, čemuž odpovídá i vysoký podíl

---

a) školy tvořené jednou třídou 10 žáků,

b) školy tvořené dvěma třídami průměrně 12 žáků,

c) školy tvořené třemi třídami průměrně 14 žáků,

d) školy tvořené čtyřmi a více třídami průměrně 15 žáků.

(2) Škola tvořená třídami prvního a druhého stupně má nejnižší průměrný počet žáků ve třídě 17 žáků a v případě školy, která má nejvýše 2 třídy v každém ročníku, 15 žáků.

(3) Škola s jazykem národnostní menšiny³⁾ tvořená pouze třídami prvního stupně má nejnižší počet žáků ve třídě v případě

a) školy tvořené jednou třídou 8 žáků,

b) školy tvořené dvěma a více třídami průměrně 10 žáků.

malotřídek.¹⁷ Kraj Vysočina jako celek je možno charakterizovat jako významně venkovský region. Převážně venkovské obvody se nacházejí v okrajových částech kraje. Zejména pro západní část kraje je typická rozdrobená sídelní struktura s větším počtem obcí a s nízkou hustotou osídlení (Postavení venkova v kraji Vysočina, 2009).

---

¹⁷ V Kraji Vysočina v roce 2006 bylo 27,4% obcí se školou, v okrese Jihlava 27,7% (Postavení venkova v kraji Vysočina, 2009).

2 Venkovské školy a jejich postavení

2.1 Charakteristika a vývoj venkova

Venkov vymezujeme jako prostředí, kde je pro obživu obyvatelstva klíčové zemědělství. Sociologická definice venkova říká, že je to obydlený prostor mimo městské lokality tradičně charakterizovaný orientací na zemědělství, s menší hustotou obyvatelstva, jiným způsobem života, většinou propojeným s přírodou, a s jinou sociální strukturou ve srovnání s městem. Typickou sídlištní jednotkou venkova je vesnice (oba pojmy vystupují v mnoha ohledech jako synonyma). Za charakteristický rys venkova bývala považována i značná kulturní izolace, jejímž důsledkem byla i nižší úroveň civilizace (Cibulka, 2021).

Po zrušení poddanství se izolace venkova zmírnila, venkov se stále více propojoval s městským prostředím, kulturně, hospodářsky, politicky. V období průmyslové revoluce došlo v důsledku industrializace k velkému růstu měst, s čímž souvisí následná urbanizace. Venkov se začal postupně vyliďňovat, rozdíl mezi městem a venkovem se zvětšoval. V meziválečném období byl v ČSR relativně nízký stupeň urbanizace. Při sčítání lidu v roce 1930 bylo v ČSR 15 732 obcí, z toho 93% do 2 000 obyvatel. V obcích do 2000 obyvatel sídlilo 52% populace, zatímco města s více než 100 000 obyvateli soustřeďovala jen desetinu populace. Pouze sedm měst v ČSR mělo v roce 1930 více jak 50 000 obyvatel: Praha, Brno, Moravská Ostrava, Bratislava, Plzeň, Košice a Olomouc. (Průcha V., 2009). Po druhé světové válce procházela česká vesnice velmi dramatickým obdobím. Do všech oblastí jejího života, označovaného jako konzervativní, zasahoval proud událostí, především pozemková reforma. Průběh a výsledek nastupující kolektivizace podstatně změnila tvář vesnice. Do veřejného života vtrhly nové, dosud neznámé jevy. Již v 50. letech vznikaly plány „kinofikace“ venkova, z podnětu ministerstev zemědělství a školství vstoupily do života vesnice dětské útulky a na život vesnice, zejména v některých regionech, působila činnost církve (náboženství se ve školách stále vyučovalo). (Kaplan, 2012) Ve vesnickém osídlení byl mezi lety 1950 a 1970 patrný velký úbytek populace, kdy v obcích s méně než 500 obyvateli, ubylo 36% lidí (Průcha, 2009). Neméně důležitým problémem byla docházka žáků do školy. Příčinou byly velké vzdálenosti místa školy od místa bydliště žáků a omezené nebo neexistující dopravní spojení. V zimě v mnoha případech docházku zcela vylučovaly, při přívalech sněhu byla docházka možná pouze na saních (Kaplan, 2012).

Státní podpora individuální bytové výstavby včetně větší dostupnosti stavebních materiálů přispěla na venkově k rozmachu výstavby rodinných domků, rozšíření sítě obchodů a jiných

služeb. Tím se zpomalil, a v obcích nad 500 obyvatel většinou zastavil, proces vylidňování venkova. Rozšiřování dopravní sítě spolu s nízkou cenou jízdného usnadňovalo dojížděku z vesnic do zaměstnání a do vyšších typů škol. Života na vesnici se už tolik neodlišoval od života ve městě a rozdíly byly u nás menší než ve většině evropských zemí (Průcha V., 2009).

V současné době je pro českou vesnici typický vysoký podíl lidí, kteří dojíždějí za prací. Tradičním rysem vesnického života bylo udržování příbuzenských vazeb v početných širších rodinách. Tyto rodinné vazby postupně v moderní společnosti ztrácejí na důležitosti. Podoba venkovských rodin se přiblížila modelu městských. Vazba na širší rodinu a vědomí rodové kontinuity na venkově však stále přežívá (Trnková, Knotová et al., 2010).

Tradice venkovských škol, které bývaly a jsou zpravidla málotřídní, je velká. Malotřídky se nacházejí zejména v obcích do 1500 obyvatel, u větších obcí jde spíše o výjimky v řádu jednotek procent. Dá se tedy mluvit jednoznačně o venkovském fenoménu. Také v obcích do 500 obyvatel jsou tyto školy zastoupeny. (Trnková, 2008) Četnost výskytu vesnických škol určoval charakter osídlení. Větší hustota menších vesnic je na Českomoravské vrchovině, kde se přirozeně vytvářely spádové obce, odloučenost některých obcí v horských regionech nebo naopak menší hustota velkých obcí na jižní Moravě. Všechny tyto rozdíly, spolu s početností dětské populace, určovaly hustotu venkovské školní sítě. Vzdělání znamenalo větší možnosti uplatnění v rámci pracovního trhu a také větší prestiž. K šíření tohoto vědomí přispívali venkovští učitelé spolu s faráři a dalšími příslušníky vesnických elit. (Trnková, Knotová et al., 2010).

Učitelé byli vedle farářů v malých vesnicích většinou jedinými osobami s vyšším vzděláním. Jak učitelé, tak faráři, byli často aktivní při zakládání různých spolků a podporovali osvětu a vzdělání. Od druhé pol. 19. st. dostávali učitelé zaručenou mzdu a už nebyli závislí na „milodarech“ rodičů žáků ani na vedlejším zaměstnání. Učitelovo postavení ani poté nebylo jednoduché. V některých zaostalých oblastech považovaly nižší vrstvy školu a školní docházku za zbytečnost a luxus. Číst „zbůhdarma“ knihy se považovalo za lenošení (Cibulka, 2021).

Učitelé malotřídních škol, zvláště, pokud bydlí v místě školy, mají poměrně velký kontakt s rodiči svých žáků. Dobře znají jejich rodinné zázemí a osudy, a proto s nimi mohou lépe komunikovat, i když rodiče zrovna velký zájem o prospěch svého dítěte nejeví. Nemívají také

problémy sehnat pomoc při pracích pro školu, neboť venkovští rodiče bývají v tomto směru ochotnější a aktivnější (Emmerová, 2000).

2.2 Sociální role školy v obci

Sociální rolí se označuje očekávaný způsob chování člověka vyplývající z jeho společenské pozice v sociální struktuře. Svět sociálních rolí je světem vzájemných očekávání a individuálních životních zkušeností. Každá sociální role má normativní charakter a v základu je pro všechny stejná. To znamená, že něco se předepisuje, ale souběžně s tím se nechává prostor pro modifikaci role individuálním projevem. Z důvodu odlišných sociálních norem a kulturních tradic se předpis rolí mezi jednotlivými kulturami liší (Urban, 2022). Přestože základní definice pojmu sociální role se týká osobnosti člověka, lze ji použít i na školu jako instituci. Také od ní očekáváme např. funkci vzdělávací a výchovnou; jakým způsobem bude své role uvádět do praxe, záleží pouze na jednotlivé škole.

Pojem obec je vymezen zákonem č. 128/2000 Sb. o obcích, kde se v §§ 1 – 3 definuje obec jako základní územní samosprávné společenství občanů; tvoří územní celek, který je vymezen hranicí území obce. Obec je veřejnoprávní korporací, má vlastní majetek. Obec, která má alespoň 3 000 obyvatel, je městem, pokud tak na návrh obce stanoví předseda Poslanecké sněmovny po vyjádření vlády. Navzdory zřetelnému vnímání odlišností neexistuje jasná hranice mezi tím, co je ještě město, a tím, co je již venkov; neexistuje totiž ani jednoznačná definice těchto dvou pojmů. Charakter venkova je rozdílný i na úrovni jednotlivých regionů. Jedinou všeobecně uznávanou mezinárodní definicí je vymezení OECD¹⁸, které je založeno na podílu obyvatelstva, jež žije na území s hustotou zalidnění menší než 150 obyvatel/km² (Postavení venkova v Kraji Vysočina, 2009).

Venkovská komunita se oproti městské vymezuje těmito znaky: 1. vyšší mírou vzájemné sociální závislosti; 2. menší variabilitou profesních možností; 3. menší sociální diferenciací a také zúženým prostorem sociální mobility; 4. silnější vazbou na tradici a slabší inklinací k sociální změně; 5. silnější determinací přírodním prostředím (Cibulka, 2021). Na venkově bylo běžné vzájemně si pomáhat a účastnit se veřejného dění. Spoluúčast na životě obce i sousedů vytvářela pospolitostní charakter života. Čím je obec menší, tím více lidé cítí sounáležitost. Ve 20. století se tento významný rys venkovského soužití značně narušil.

---

¹⁸ Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj

Venkovské prostředí bylo vždy vnímáno jako konzervativní, uchovávací tradiční způsob života. Pro sociální klima vesnice byly charakteristická vysoká míra sociální kontroly. Sociální vztahy tu byly osobní a prostor pro individuální chování byl omezený. Postupně se tlak sociální kontroly na vesnici díky mnoha důvodům snížil. Můžeme mezi ně zahrnout přesouvání práce z domácího hospodářství mimo něj, i mimo obec, působení masových médií, změnu hodnotových systémů a s ní šířící se důraz na individualismus. I když se vzájemná susedská závislost a kontrola oslabila, přesto je dodnes její vliv patrný. Svá specifika má i „komunitní“ život vesnice. Venkov byl vždy typický vyšší religiozitou. Ta tu nebyla jen projevem individuální víry, ale součástí společenského života. Náboženské svátky a obřady iniciovaly mnoho společných setkání (poutě, svatba, křtiny). Vedle náboženské tradice fungovala ještě za první republiky poměrně čilá tradice spolkového života. Krajově byly proslulé ochotnické divadelní soubory, muzikantské soubory, spolky Sokola, ale i hasičů či myslivců (Emmerová, 2000).

Školy na venkově patří k významným sociálním institucím. Všeobecně jsou vnímány jako důležitá součást občanské vybavenosti venkovských obcí a patří mezi klíčové instituce v obci. Postavení školy v obci bývá „výsadní“, protože, na rozdíl od města, bývá jedinou školou v obci. Od venkovských škol se tradičně očekával jakýsi druh přesahu směrem k sociálnímu nebo kulturnímu dění v obci. Mezi školou a obcí existuje vzájemný vztah, malotřídní škola ovlivňuje společenský život obce, ale také obec ovlivňuje samotnou školu. Podle různých zdrojů (i zahraničních) fungují venkovské školy jako sociokulturní centra vesnic (Trnková, Knotová et al., 2010).

Školy v obci byla vnímána jako důležitá sociálně i kulturně integrující instituce. Její integrující funkce spočívala jak ve vytváření dětského kolektivu, tak ve vytváření „rodičovského kolektivu“. Rodiče jsou pak schopni se lépe domluvit na výstavbě školy či obnově vlastními silami. *„Samotné vzdělávání mělo vést děti nejen k nabytí formálního vzdělání, ale ke skutečnému rozvoji identity a sebevědomí dětí. Důležitým předpokladem budování této identity je silná vazba na domov a vědomí kořenů. Proto se jednou z nejdůležitějších zásad práce školy stala spolupráce s obcí“* (Emmerová, 2000, s. 93).

Z pohledu sociologie je škola jednou z nejstarších a nejrozšířenějších sociálních institucí. Učebnami školy prošel (až na výjimky) každý jedinec lidské společnosti. Společnost má svoji ustálenou síť pozic a rolí, síť vnitřních vztahů. Vztahy jsou projevem lidské spolupráce a soužití. Svět sociálních rolí je světem vzájemných očekávání a individuálních životních zkušeností (Urban, 2022). Kromě role výchovné a vzdělávací stojí v popředí role socializační

a s tím související předávání kultury. Jde o velmi důležitou funkci a proces, který trvá celý život. Během procesu včleňování jedince do společnosti je z generace na generaci předávána kultura v tom nejširším slova smyslu. Zároveň jde však o roli velmi specifickou. Každá obec si zachovávala svoje tradice, ať už souvisely s náboženskými svátky nebo národnostním složením. Sociální vzdělávání bylo v těchto třídách ulehčeno. Byl zde malý počet žáků a často se spolu v jedné třídě potkávali děti z jedné (nebo příbuzných) rodin. I když vrstevnické učení¹⁹ ještě nebylo zaváděno (rozvíjeny byly především kompetence k samostatnému učení), přesto se mladší děti od starších „učily“.

Se socializační rolí školy jde ruku v ruce role integrační. Poměrně složitá je definice integrace podle Sociologického slovníku (Jandourek, 2001, s. 109), kde je jedna z definic takováto: *„Jednota sociálního systému zajištěná pevným stanovením pozic jednotlivých prvků a definováním jejich vzájemných vztahů na horizontální (dělbá práce) i vertikální (status) rovině. Integrovaná je taková společnost, ve které panuje shoda o vztazích mezi penězi, mocí, prestiží a schopnostech na jedné straně a jejich propojení se systémem sociální dělby na straně druhé.“* Nejedná se tedy jen o začlenění jedince do skupiny a jeho přijetí ostatními členy. Za dobrou integraci se považuje předání postojů, dovedností a hodnot, které jsou pro danou společnost důležité. Jednoduše řečeno, jde o začlenění do života obce. S touto rolí byla propojena role ekonomická. Pro existenci obce bylo stěžejní, aby lidé v obci zůstávali a nestěhovali se do měst. Děti byly ve škole vyučovány „hospodářským“ předmětům a nabádány, aby o prázdninách pomáhaly svým rodičům s hospodářstvím. Pozdější pomoc žáků na polích značně usnadnila zemědělcům činnost.

Environmentální výchova je dnes běžná součást výuky na základních školách. Výchova, která se zabývá ochranou a zachováním nepoškozeného životního prostředí, byla součástí výuky i v době, kdy se tento pojem prakticky nepoužíval. Škola mívala zahrádku či sad, o které se děti učily starat. Společně s rodiči a učiteli pak žáci pečovali o okolí školy. Sbíral se železný šrot, papír a odpadky, o prázdninách se sbíraly léčivé byliny. Bylo samozřejmé, že vše se třídilo.

Pečovatelská role souvisí se zajištěním péče o žáky. V současnosti je žákům prostřednictvím školy zajištěna péče např. hygienická a stravovací. Pokud jdeme více do minulosti, dala by se tato role nazvat spíše charitativní – služba pomoci bližnímu. Jejím cílem bylo poskytnout člověku aspoň minimum potřebné v jeho fyzickém a duševním strádání (Jandourek, 2001).

---

¹⁹ Jedná se o výchovné působení obou vrstevnických skupin navzájem. Žák či skupina přejímají v procesu pedagogickou roli, jsou průvodci jiných žáků při osvojování učiva (Jurkasová, 2014).

Mnohdy se díky této pomoci mohly děti lépe najíst a obléci. Samozřejmostí bylo poskytovat těm nejchudším pomůcky pro výuku. Škola pečovala i o zdraví svých žáků. Po druhé světové válce jezdil do vesnice dětský lékař, který děti „hromadně“ prohlédl. Stejně tak probíhalo zubní ošetření. Pravidelně probíhalo očkování. Po ustálení autobusových linek pak děti dojížděly do větších měst na pravidelné preventivní prohlídky.

Mimo vyučování, popřípadě ve volném čase žáků, měla škola roli jisté relaxace (jak bychom ji pojmenovali dnes). Lepším označením by byl oddech, zábava. Škola pořádala pro žáky (a nejen pro ně) maškarní, různé besídky a sportovní dny. V dnešní společnosti existují školy, které se touto funkcí nezabývají. Ona taková tělesná výchova, která se konala na kopci za školou, a spočívala v sáňkování a koulování, je vlastně také forma zábavy a oddechu.

Jako poslední, ale neméně důležitou roli školy v obci, bych uvedla roli osvětovou. Sociologická encyklopedie definuje osvětu jako přinášení, zprostředkování, zpřístupňování a popularizace poznání. Důsledkem osvěty bylo překonání nezaviněné kulturní zaostalosti, v níž se obyvatelé mnohých obcí nedobrovolně nacházely. Osvěta se v některých oblastech a historických obdobích překrývá s propagačně výchovným působením. Proto se od konce 40. let 20. st. razily termíny „osvětová práce, kulturně osvětová práce, kulturně-osvětová činnost, kulturní práce a kulturní výchovná činnost“ (Jandourek, 2001). Tato role je spojena se zavedením nové informační technologie jak do školy, tak do obce, a tou byl rozhlas, ve kterém se vysílaly relace k různým výročím. Kromě rozhlasu probíhaly besedy v kulturních zařízeních v obci. Sdružování mělo pro obyvatele obce velký význam. Neformální společenský styk se každodenně odehrával v rodině, na poli, v obchodě, v hostincích, formální pak na oficiálně pořádaných akcích.

3 Malotřídka v obci Smrčná

3.1 Z historie obce

Obec Smrčná je součástí kraje Vysočina, leží 9 km severně od Jihlavy. Ústředním motivem původní pečeti ze 17. století byl mohutný smrk, který má po pravé straně vozové kolo a po levici keř. Nový znak zachoval symboly smrku a kola, přidala se církevní čepice a klíče pocházející ze znaku želivského kláštera. Spojení obce se želivským klášteřem bylo zmíněno již v prvních listinách z roku 1233 (Smrčná, © 2024).

První písemná zmínka o názvu Smrčná je na listině krále Václava I. (1230 – 1253) z 25. srpna 1233 a týkala se potoku Zmrytsna, jehož název převzala i osada vybudovaná při jeho březích. První písemná zmínka týkající se vsi pochází také z roku 1233, na listině olomouckého biskupa se objevuje název „Smirna“. Název vsi se vývojem změnil na Simmersdorf a byl německou částí obyvatelstva v celém okolním jazykovém ostrůvku užíván až do poloviny 20. století (Vilímek, 2003).

Od počátků patřila obec ke statkům želivského kláštera. Ve 2. polovině 13. století zde (podobně jako v královské Jihlavě) vrcholila těžba stříbra. Po úpadku těžby ve 14. století byla vesnice znovu osídlena, především zemědělskými německými osadníky. V 15. století se statky želivského kláštera dostaly do rukou Trčků z Lípy²⁰. O sto let později přešla Smrčná do jihlavského městského majetku za 15 000 kop grošů. Po bitvě na Bílé hoře roku 1620 musela Jihlava Smrčnou odstoupit svému věřiteli. Majitelů se vystřídal několik, posledními byli knížata von Hohenzollern²¹, kterým byl majetek roku 1945 zkonfiskován (Vilímek, 2003).

Na počátku 18. století vznikla v blízkosti Smrčné skelná huť. Tradice sklářských hutí a brusírny trvala s přerušeními do 20. století. V roce 1932 ukončila činnost Schindlerova sklárna Victoria a v roce 1953 brusírna skla bratří Bouchnerů v oblasti Smrčná – Hutě. Zaměstnanci sklárny a brusírny skla se ve Smrčné podíleli na rozvoji české menšiny. I tak byla ke konci 19. st. Smrčná zařazována mezi obce s takřka 90% německou většinou. Uvedený stav se začal od počátku následujícího století pomalu měnit. Podle sčítání lidu z roku

---

²⁰ Trčkové z Lípy - jeden z nejvýznamnějších českých šlechtických rodů. V druhé polovině 16. století a první polovině 17. století patřili k nejbohatším českým rodům. Patřila jim rozsáhlá území ve středních a východních Čechách. V první polovině 17. století Trčkové přišli po obvinění z proticísařského spiknutí o veškerý svůj majetek a roku 1634 rod vymřel po meči (Halada, 1994).

²¹ Dynastie Hohenzollernů - německá dynastie švábského původu. Mezi nejvýznamnější státy, kterým Hohenzollernové vládli, patřily Pruské království, Německé císařství a Rumunské království. Rod přetrvával až do současnosti (Halada, 1994).

1921 žilo v obci 468 Čechů, 335 Němců a 3 Maďaři. Celá zdejší německá komunita byla dne 8. září 1945 hromadně vystěhována, usedlosti byly konfiskovány (Vilímek, 2003). V současnosti žije v obci 477 obyvatel, obec je plně elektrifikována i plynofikována. Má vlastní poštu, obchod, hostinec a kostel sv. Mikuláše. Autobusovými linkami je spojena s Jihlavou a Havlíčkovým Brodem (Smrčná, © 2024).

3.2 Historie smrčenské školy

První zprávy o školním vyučování pocházejí z první čtvrtiny 18. století, kdy zde soukromě vyučoval neznámý učitel. Platil ho sklářský mistr a výuky se účastnily nejen děti sklářů, ale i ostatní děti ze vsi. Po jeho odchodu se o výuku staral rychtář Johann Franz Streichsbier, jehož jméno je spojeno se založením kroniky. Každé menší dítě platilo týdně 1,5 krejcaru, větší krejcarý dva. Každou sobotu museli školáci donést poleno na topení. Výuka probíhala v soukromých staveních. Nevyhovující prostředí pro výuku mělo za následek střídání domů či různých přístaveb a také nebyvalé střídání vyučujících (Vilímek, 2003).

V roce 1797 došlo k výstavbě nové školní budovy (dnes sídlo obecního úřadu, knihovny a galerie). Byla určena pro Veřejnou německou školu ve Smrčné a vyučovalo se zde plných 80 let. Vedle školy byla později zřízena ovocná školka, aby se děti naučily pečovat o stromy a hospodařit na gruntech. V roce 1878 byla z důvodu nevyhovujících prostor vybudována škola nová (Vilímek, 2003). Ještě před rokem 1910 se ve Smrčné počalo mluvit o založení české školy, ale z důvodu nedostatku finančních prostředků a při náhlém vypuknutí války už k uskutečnění těchto snah nedošlo. Obecní kronikář k tomu píše: *„České děti byli nuceni navštěvovat německou školu. Česká škola zde nebyla povolena....Také německé obyvatelstvo se stavělo nepřátelsky proti stavbě české školy. Tak jsme byli nuceni chodit do německé školy až do konce roku 1918.“* Proti se postavilo především vedení skláren: *„Při prvním kopnutí základů vypovíme vaše předáky z práce.“*

Po vzniku ČSR v roce 1918 se národnostní poměry vyhroutily, a to především v souvislosti s opětovným požadavkem na zřízení české školy. Té měla být v německé školní budově postoupena alespoň jedna třída, neboť odpor ze strany místního německého školního výboru a obecního zastupitelstva byl velký. Odvolání německého zastupitelstva k Ministerstvu školství a národní osvěty bylo zamítnuto. Teprve pak mohlo být 80 českých dětí začít vyučováno. Podle kronikáře byla německá „4třídka“ zredukována na „2třídku“ a dvě učebny

byly zabrány pro českou školu, která byla slavnostně otevřena 28. srpna 1919. Zmínka je také o nedostatku českých učitelů, kdy první učitel Jan Kovář musel vyučovat obě třídy a zároveň působit i jako správce školy. Takovéto vyučování se však brzy ukázalo jako zcela nevyhovující. Navzdory neutěšeným poměrům české děti uspořádaly v letech 1925 – 1926 řadu úspěšných nedělních divadelních představení (Vilímek, 2003). Jedním z velkých úspěchů české školy bylo také získání první koncese na radiopřijímač, kterou si vyžádal správce české školy Jaroslav Kokeš. „*Bylo to první radio ve Smrčné, čtyřlampovka na baterky a sluchátka,*“ zmiňuje kronikář.

Ústřední matice školská v Praze, stejně jako zdejší česká menšina, se rozhodly postavit novou českou školní budovu. Problémy vyvstaly se zakoupením pozemku pro výstavbu vlastní budovy. Nakonec se přece jen stavělo, 22. května 1928 bylo započato. Rozpočet podle kronikáře činil 558.130,38 Kč. Jubilejní škola byla v neděli dne 9. června 1929 slavnostně otevřena. Ve školní budově byla rovněž umístěna mateřská školka. O deset let později, dne 15. března 1939 visela odpoledne na české škole vlajka s hákovým křížem. Správce školy byl vystěhován. Podle vyjádření kronikáře se v této době česká mládež vůbec nemohla pohybovat na ulici, protože vždy byla napadená „*německými výrostky kamením a dýkama*“. V době okupace, od 1. 9. 1940 se začala psát kronika školy. Mateřskou školku tehdy navštěvovalo 12 dětí, první třídu školy 16 žáků a druhou 23. V roce 1941 musela česká škola budovu opustit a přestěhovat se do náhradních, nevyhovujících prostor, kde převzala zařízení po bývalé německé škole. Podle výnosu Ministerstva školství a národní osvěty²² byla redukována na školu jednotřídní, protože počet žáků poklesl pod 50. Stěhování se dotklo i mateřské školky. V roce 1942 byl v bývalé budově české školy zřízen tábor Hitlerjugend. Dne 5. května 1945 bylo vyučování přerušeno a škola byla zabrána pro německé vojsko a pro vystěhovalce prchající před frontou. Pravidelné vyučování bylo zahájeno až po důkladné očistě v září roku 1945, kdy do školních lavic zasedlo 29 dětí. Její oficiální název zněl Obecná škola ve Smrčné (Vilímek, 2003).

Ve školní kronice se ve školním roce 1947/48 objevuje dne 21. března tento zápis: „*Nejvýznamnější den našeho školství za dlouhá léta.*“ Jde o reakci na vydání zákona o jednotné škole. Kronikář už jen dodal: „*Žactvu podáno vysvětlení.*“ Další zákony a nařízení byly často přecházeny pouhou poznámkou. Za zaznamenání stálo kronikáři rozhodnutí vlády z roku 1960, o poskytování učebnic, sešitů a školních pomůcek zdarma, což podle něj ušetří rodičům v průměru 70 Kč.

---

²² č.139775/41 z 5. 11. 1941

Další reforma školství, nazývaná jako „nová koncepce“, a její význam podtrhl zápis v obecní kronice, kde k roku 1976 připomíná kronikář vypracování nových osnov, které byly vyzkoušeny na experimentálních školách. „*Důležitá změna je hlavně v matematice, kde se začínají vyučovat množiny*“. A dodává, že je nutné, aby vzdělávací proces ve školách měl vyšší úroveň „*vzhledem k vědecko-technické revoluci v našem průmyslu*“. V roce 1979 slavila česká škola ve Smrčné 50 let svého trvání. Z popudu SRPŠ²³ a obecního výboru byla na 19. 5. 1979 připravena slavnostní schůze. Při této příležitosti byla otevřena k volné prohlídce mateřská škola a připravena výstavka prací žáků. Žáci mateřské a základní školy připravili slavnostní vystoupení.

Malotřídní škola ve Smrčné byla vedena jako škola dvoutrídni. Počet žáků se pohyboval od 23 v poválečných letech do 67 v polovině padesátých let minulého století. Ve školním roce 1956/1957 byly otevřeny tři třídy. O rok později počet žáků opět poklesl a třídy byly jenom dvě. Od té doby počet žáků postupně klesal, ke 30 na konci šedesátých let. Ročníky byly ve třídách spolu většinou 1. a 3. v jedné a 2., 4., a 5. ve druhé třídě. Nebylo tomu tak vždy. Někdy byly pospolu první dva ročníky a ve druhé třídě ty zbylé, jako např. ve školním roce 1963/1964, kdy školu navštěvovalo 41 dětí.

Od školního roku 1974/1975 byla škola ve Smrčné organizována jako jednotřídní se čtyřmi postupnými ročníky. Žáci 5. ročníku byli převedeni do základní školy v Jihlavě – Bedřichově. Do třídy tehdy chodilo 18 dětí, z prvního ročníku 5, z druhého a třetího po 3, do 4. ročníku spadalo 7 dětí. V dalším školním roce počet ještě klesl, a to na 14 dětí. Zajímavostí je, že do školy ten rok chodila pouze jedna dívka. Ve školním roce 1978/1979 školu navštěvovalo 20 dětí, o rok později, v poslední rok jejího fungování, to bylo dětí 19.

Od začátku roku 1980 probíhalo v obci jednání o uzavření místní školy. Nakonec bylo rozhodnuto projednat tuto otázku na veřejné schůzi dne 16. dubna 1980 za přítomnosti zástupce MěNV²⁴ v Jihlavě. Vedoucí školského odboru informoval občany o uzavření školy a slíbil udělat vše pro bezpečnost dětí. Někteří rodiče s uzavřením nesouhlasili, další měli požadavky na lepší zajištění dopravy. O uzavření školy bylo rozhodnuto, škola ve Smrčné ukončila činnost 27. června 1980. Budovu má využít (a dodnes využívá) škola mateřská. Žáci budou jezdit do Jihlavy - Bedřichova, do 4. ZDŠ²⁵ v Jungmannově ulici. Slib o zajištění bezpečnosti dětí ale dodržen nebyl. Na počátku školního roku 1980/1981 došlo k obrovské

---

²³ Sdružení rodičů a přátel školy

²⁴ Městský národní výbor

²⁵ Základní devítiletá škola

tragédii. Dne 15. 9. tragicky zahynula devítiletá holčička, která byla při přebíhání vozovky od zastávky autobusu ke škole sražena osobním autem. Matky dojíždějících dětí se rozhodly, že nebudou posílat své děti do školy do té doby, dokud nebude učiněna náprava. Po dvoudenním jednání byla přeložena zastávka autobusu na vedlejší silnici přímo k bedřichovské škole, a žáci pak pokračovali ve školní docházce. Přestože v pozdějších letech dětí v obci přibývalo, škola obnovena nebyla.

3.2 Sociální role malotřídky ve Smrčné

V předchozí kapitole bylo zmíněno, že učitelé byli vedle farářů v malých vesnicích většinou jedinými osobami s vyšším formálním vzděláním. Jak učitelé, tak faráři byli často aktivní při zakládání různých spolků včetně hospodářských a záloženských, podporovali osvětu a vzdělání. (Cibulka, 2021) Nejinak tomu bylo ve Smrčné. Dokládá to i zápis v obecní kronice. V roce 1938 byla ve Smrčné zavedena „*elektrisace*“. Podle kronikáře měl „hlavní zásluhu na celé této akci učitel Bezděkovský“. Kronikář jedním dechem dodává: „...s nevšední námahou a trpělivostí přes všechny překážky za pomoci českého dělnictva uskutečnil to, co obec nutně potřebovala a čemu mnozí německý občané nepřáli.“

Přestože období normalizace náboženství nepřálo a v 80. letech minulého století nebylo žádoucí, aby mladí lidé navštěvovali kostel, ve Smrčné tomu bylo jinak. Pan farář (mládež mu mezi sebou říkala abbé) byl mezi dětmi i mladými lidmi velmi oblíbený. Když se v roce 1988 opravoval kostel, „*měl dobře zajištěný materiál i lešení, zúčastňoval se brigád a po práci si s mládeží ještě zahrál fotbal*“. Podle slov kronikáře pan farář říkal, „*že kostel a hospoda musí v obci dělat dobrou vizitku obci*“. Proto mládež po skončení prací na kostele začala s opravou přílehlých budov u hostince. „*Po ukončení prací na kostele byl panem farářem uspořádán společenský večírek v místním pohostinství.*“

3.2.1 Charitativní role

V letech druhé světové války a v období po ní byla rozhodně jednou z nejdůležitějších sociálních rolí školy role charitativní. Už ve školním roce 1940/1941 (kdy se kronika začíná psát), bylo v listopadu zavedeno stravování žáků. Denně dostávali teplou polévku a chléb,

strava se týkala 20 dětí. Náklad hradila Okresní péče o mládež v Německém Šicndorfě²⁶. Ošaceny byly také „*všecky potřebné děti*“ alespoň nejnужnějším oděvem. Na vánoční besídce byly děti obdarovány koledou, kterou uhradil místní odbor Národní Matice. Hned v následujícím školním roce se stravovací akce kvůli zásobovacím potížím nekonala. Ošacovací akce však ano – mezi nejpotřebnější bylo rozděleno 2.600 korun a několik metrů látky. O další ošacovací akci se kronika zmiňuje ke školnímu roku 1943/1944. Ze Sociální pomoci z Jihlavy obdržela škola 698 korun na zakoupení oděvů, žáci také dostali příspěvek na látku. Kromě toho obdržela škola příspěvek 300 korun na vánoční nadílku, kdy pak žákům byly rozdány školní potřeby. V rámci stravovací akce dodala Okresní péče pro mládež v Německém Šicndorfě cukr a marmeládu.

V posledním roce války byla tuhá a dlouhá zima. Hodně sněhu a nedostatek uhlí způsobil uhelné prázdniny. Docházka do školy byla i tak velmi špatná, děti z nedalekého Stříbrného dvora nemohly kvůli absenci bot a oblečení na zimu do školy chodit vůbec. V rámci ošacovací akce byly pořízeny punčocháče a rukavice. Soukromý dárcce pak poskytl 1.000 korun na školní pomůcky. O Vánocích dostal každý žák knihu. V prvním poválečném školním roce se škola po měnové úpravě ocitla zcela bez peněz. S peněžitou pomocí přišel Svaz české mládeže, který uspořádal v obci divadelní představení s Mikulášskou zábavou. Výnos byl věnován škole. Z prostředků správce školy byla hrazena i skromná nadílka pro děti. Soukromý dárcce pak „dopřál“ dětem sešity.

Velmi „štědrý“ na dary byl školní rok 1946/1947. Zakoupeny byly boty, svetry a punčochy. Mikulášská nadílka obsahovala hlavně školní potřeby, barevné tužky a omalovánky. Pod vánočním stromečkem mělo každé dítě (včetně těch z mateřské školky) vánočku a kakao. Samy děti se zasloužily o příspěvek na školní potřeby: v březnu sehrály v sále místního hostince divadélko Popelka. Velký zájem občanů stál za výtěžkem 1000 korun. Ještě v následujících školním roce dostaly děti od Mikuláše perník a bonbóny a na besídce u stromečku si s rodiči pochutnali na obložených chlebech, cukroví a kakau.

V dalších letech se kronika o nadílkách moc nezmiňuje. V roce 1950/1951 převzaly patronát nad školou sklárny Bohemia n. p., závod Smrčná – Hutě. Brusiči skla zde pracovali navíc a z peněz pak byly pořízeny knihy, barvičky, hračky i nadílka. Změnil se způsob podpory školy – Český svaz mládeže a maminky dětí uspořádaly dětský den s občerstvením. Později, v padesátých letech, naděloval už Děda Mráz. Šlo o drobné dárečky, které kronikář blíže

---

²⁶ Deutsch Schützendorf, po roce 1950 obec Střelecká; samostatná obec v okrese Jihlava, kde existovaly sklárny; později obec sloučena s Dobronínem

nespecifikuje, a o psací potřeby. Zajímavou nadílku dostali žáci na Vánoce roku 1958. Podílelo se na ní místní JZD²⁷ a obsahovala sladkosti, jablka z družstevního sadu a pro školu příspěvek na školní potřeby. Místní Výbor žen obdaroval prvňáčky omalovánkami, pastelkami a počítadly. V šedesátých a sedmdesátých letech se besídky začaly konat v místním hostinci, nebo-li kulturním domě, jak píše kronikář. Na hřišti u školy a po jeho zrušení²⁸ na sokolském hřišti se konaly sportovní dny k oslavě Mezinárodního dne dětí. O dárečky se postaral Výbor žen a také SRPŠ. Poslední zápis o dárcích v podobě balíčků se váže ke školnímu roku 1975/1976. Jedná se o balíčky k MDD v hodnotě 10,50 Kčs.

3.2.2 Osvětová role

Podle kroniky školy byly významné dny a výročí připomínány „pouze“ žákům ve škole. Například při třetím výročí vytvoření Protektorátu Čechy a Morava v roce 1942 byl „*žactvu přiměřeným způsobem vysvětlen význam začlenění našich zemí do Říše*“. Po druhé světové válce byla často vedle sebe připomínána výročí, na která se později pozapomnělo. V roce 1947 byla 7. listopadu uspořádána školní slavnost „*ke 30. výročí vzniku SSSR*“²⁹ a 17. listopadu bylo vzpomenuo výročí uzavření vysokých škol. V roce 1949 se žactvo školy účastnilo prvomájových oslav v Jihlavě v rámci zájezdu z obce. Tyto výpravy pak probíhaly každoročně. Žáci také uspořádali besídku pro občany k oslavě narozenin J. V. Stalina, která byla spojena s výstavou obrazů z jeho života. Oddíl Pionýrů byl zřízen ve školním roce 1952/1953.

V březnu roku 1948 se konala první (první zmiňovaná) přednáška pro veřejnost. Její téma bylo: Boj proti alkoholu. Bohužel, ani ve školní kronice ani v kronice obecní nejsou podrobnosti. Od školního roku 1949/1950 už je škola zapojena i do politického dění. Tento rok jsou zahájeny večerní kurzy ruštiny s účastí 18 zájemců. Výuka ruštiny pro veřejnost ve škole probíhala i nadále. Na konci školního roku 1957/1958 byl zahájen letní kurz ruštiny pro začátečníky, který zahrnoval 20 lekcí.

Do politického a osvětového dění byli zapojeni i vyučující školy. Učitelky byly v roce 1953/1954 zapojeny do agitace k volbám. Učitel školy vedl o pět let později školení občanů v civilní obraně. V šedesátých letech tato činnost „*utichla*“, protože ve Smrčné nepůsobili stálí učitelé. Snahou obce bylo, podle obecní kroniky, „*sehnat rodinu, která by zde bydlela, nejen*

---

²⁷ Jednotné zemědělské družstvo

²⁸ Ve školním roce 1967/1968 škola ztratila hřiště v důsledku stavby bytového domu JZD.

²⁹ zde se kronikář spletl, SSSR vznikl v roce 1922, myslel zřejmě VŘSR

učila, ale starala se o školu a zapojila se i do veřejného života“. Což se nakonec podařilo. Ve školním roce 1971/1972, při příležitosti konání voleb do zastupitelstev, zajistili učitelé pro veřejnost přednášky lektorů sociální akademie v Jihlavě na téma „Volby v kapitalistických státech a u nás“ a „Sovětský svaz a Československo“.

I přes silnou ateistickou propagandu se ve školním roce 1972/1973 přihlásilo šest žáků do náboženství. V důsledku toho byla pro rodiče uspořádána přednáška na téma „Ateistická výchova“. Podle kronikáře měla u rodičů živou odezvu. Poslední akcí pro rodiče, o které je ve školní kronice záznam, náleží k roku 1978/1979. Uspořádalo ji SRPŠ a účast rodičů byla 95%. Bohužel, kronikář se nezmiňuje o tématu přednášky.

3.2.3 Preventivní a zdravotní role

V době, kdy byli rodiče často zaneprázdněni prací, nebo nevěnovali zdravotnímu stavu svých dětí náležitou pozornost, byla škola jedinou institucí, která se o zdraví svých svěřenců starala. Už v období druhé světové války se v kronice objevuje zápis, že všechny děti byly rentgenovány a prohlédnuty. Stav všech dětí byl uspokojivý. Pro zlepšení zdravotního stavu a jako prevence různých onemocnění bylo každému žákovi školskou úřadovnou v Jihlavě přiděleno 1 dražé z černého rybízu, 2 balení Cebion³⁰ cukru a šípková marmeláda.

V červnu roku 1948 byla u dětí provedena tuberkulinová zkouška. Šest dětí, které byly pozitivní, bylo odesláno na rentgen do Havlíčkova Brodu. O rok později proběhlo ve škole očkování proti tuberkulóze. Od roku 1950 byli žáci pravidelně jednou za rok podrobováni lékařské prohlídce. K říjnu roku 1956 je dokonce v kronice poznámka, že stav žáků byl *„vzhledem k jiným školám velmi dobrý“*. Ještě v témže školním roce byli žáci očkováni proti dětské obrně, o dva roky později je zmínka o očkování proti tetanu. V březnu roku 1955 přijelo do obce *„pojízdné zubní ambulatorium“*, které zkontrolovalo dětem chrup. Od školního roku 1961/1962 už zubař nedojížděl do obce, ale žáci jezdili hromadně do zubní ambulance v Jihlavě – Bedřichově, a to dvakrát do roka.

Kronika zmiňuje i různá vážná i méně vážná onemocnění, která se ve škole vyskytla. Kožní vyrážka a boláky, spála, chřipka, žloutenka, spalničky, plané neštovice. Ve školním roce 1948/1949 musela být škola dokonce dvakrát uzavřena kvůli epidemii spály. Třídy byly kompletně vydezinfikovány. Později byla škola dezinfikována *„úředním dezinfektorem“* kvůli

---

³⁰ pod značkou Cebion nabízela »vitamín C« společnost Merck sídlící v SRN

žloutence. V lednu roku 1973 musela být škola zavřena kvůli slintavce, která se vyskytla v 6 km vzdáleném Úsobí³¹ a Smrčná se nacházela v I. ochranném pásmu.

Na počátku 50. let probíhala ve Smrčné zotavovací akce pro děti z měst. Ty sem přijížděly na prázdniny na ozdravný pobyt. Žáci nejenže byli sami podrobováni prohlídkám, ale absolvovali také školení. Ve školním roce 1972/1973 se žáci 3. – 5. třídy zúčastnili školení Mladý zdravotník I. stupně. Do preventivní role školy lze zahrnout i přednášky a besedy se členy SNB o dopravní bezpečnosti. Přednášky byly pořádány v místním hostinci i pro veřejnost.

3.2.4 Ekonomická role

Hospodářská role školy spočívala zpočátku především v každoročním předprázdninovém poučení žactva o tom, že je potřeba pomáhat hlavně při zemědělských pracích. V roce 1949, v červnu a září, byli žáci zapojeni do „hledací služby mandelinky bramborové“. Poté se sběr mandelinky stal pravidelným úkolem žáků, a to dokonce i o prázdninách. Kromě mandelinky se žáci v roce 1952 účastnili i „boje proti chroustům“ a „boje proti plevelu“, kdy žáci vytrhávali ohnící a trávu a odpracovali tak 216 hodin.

Kolektivizace a zakládání JZD se v obci Smrčná nesetkalo s velkým ohlasem. JZD neplnilo normy ani v oblasti pěstování a sklizně obilí, ani v chovu hospodářských zvířat. V listopadu roku 1959 museli žáci školy po vyučování jít pomoci při pálení bramborové natě. Děti pomáhaly i při sklizni brambor, na počátku šedesátých let vždy sebraly více jak polovinu celkové výměry.

Ve školním roce 1951/1952 navštívil školu její bývalý žák, tehdy učeň hornictví, se kterým byla uspořádána beseda o práci v dolech. Byl to nábor žáků pro toto, tehdy tak prestižní, zaměstnání. Z žáků však touto cestou nikdo další nešel.

3.2.5 Environmentální role

V současné době jsme si zvykli užívat pojem environmentální pro vše, co nějakým způsobem souvisí s přírodou, její ochranou a udržitelným rozvojem. Hlavním úkolem školy bylo vštípit dětem alespoň základní pravidla ochrany přírody a nutnost třídit odpad. Vesnická škola měla tuto roli zjednodušenou tím, že se často v přírodě nacházela. Ve Smrčné byla školní zahrada

---

³¹ obecní kronika uvádí slintavku ve Štokách

zřízena už ve školním roce 1941/1942 a byly do ní zasázeny ovocné stromky. Na výsadbu květin přispěl částkou 300 korun Svaz československé mládeže. O deset let později došlo k výsadbě dalších ovocných stromků a v témže roce obdržela škola od místního JZD pozemek pro „*mičurinské poličko*“.

V listopadu roku 1942 se uskutečnil mimořádný sběr papíru „*mezi českým obyvatelstvem obce*“, jak zdůrazňuje kronikář. Po skončení druhé světové války proběhl první sběr odpadových hmot v obci. Akce byla velmi úspěšná, v průměru se na žáka sebralo 4,63 kg odpadků. Další sběr už proběhl v propagandistickém duchu. V roce 1948 proběhl sběr v obci v rámci Národní směny vítězství. Ze školy se ho zúčastnili žáci 3., 4. a 5. ročníku. Celkem se sebralo 650 kg hadrů, 150 kg papíru, po 100 kg skla a kostí, 6 kg gumy a 12 kg litiny. Od dalšího školního roku už se sběr papíru konal „*podle plánu*“. Hned v prvním roce plánování se splnilo na 115%. Nejvíce se plnilo na 264%. Školní práce byla usměrněna v duchu hesla „*Do práce za světový mír*“. V roce 1949 proběhl také sběr lahví, jehož výsledkem bylo 530 sebraných lahví. Na těchto akcích často spolupracovala škola s obcí. V roce 1960 vysázeli žáci na cestě k místní části obce Vranov 60 topolů. O této akci byla zmínka i v jihlavských novinách Jiskra. O rok později bylo na cestě kolem malého hřiště a na cestě k Vranovu vysázeno 75 ovocných stromů jako součást závazku.

Kromě každoročního poučení na konci školního roku o nutnosti pomáhat při zemědělských pracích, byli žáci poučeni i o vhodnosti sběru léčivých bylin a lesních plodů. Ve školním roce 1963/1964 děti měly nasbírat 10 kg kopřivy a 5 kg řebříčku. Toto množství bylo ještě překročeno. V pozdějších letech se ke kopřivě přidala bříza nebo černý bez.

S touto rolí školy souvisely i výlety a akce, které se pořádaly pro oddych žáků. Například v říjnu roku 1961 žáci shlédli výlov Černého rybníka, který je od Smrčné vzdálen necelé 3 km, dále výlet se stany k části obce nazvané U Stupníku nebo dvoudenní stanování v opuštěném kamenolomu nad vsí ve školním roce 1970/1971.

3.2.6 Kulturní a oddechová role

Kulturní aktivity školy se často prolínaly s osvětou. Různé besídky, které se pořádaly, byly spojeny s politickými výročími poplatnými době. V průběhu druhé světové války byly v rozhlase oslavovány činy „*největšího Evropana*“ Adolfa Hitlera, vysílaly se slavnostní pořady v souvislosti s oslavami narozenin protektorátního prezidenta Emila Háchy, k výročí „*úmrtí Haydricha*“ bylo vzpomenuáno činů jeho života. Po válce se vzpomínalo

na T. G. Masaryka, amerického prezidenta F. D. Roosevelta a našeho Edvarda Beneše. Po roce 1948 se oslavy výročí přesunuly do kulturního sálu nebo do venkovních prostor obce, jako např. každoroční lampionový průvod, který se konal v rámci výročí VŘSR³². Vzpomínkové pořady se týkaly výročí narození či úmrtí J. V. Stalina, K. Gottwalda, V. I. Lenina. Oslavy dne dětí se přesunuly na hřiště³³, byly spojeny se sportovními aktivitami, táboračkem a nezdídkou s ohňostrojem.

Žáci školy, často ve spojení s dětmi mateřské školky, nacvičili různá pásma a divadelní představení. V roce 1947 recitační pásmo a divadélko *Mateřská láska ke Dni matek*. Dále byly předvedeny hry *Sněhurka*, *Červená Karkulka*, *Popelka*, o které se v roce 1960 psalo i v jihlavských novinách, výjimkou nebyla ani loutková představení. Divadlo nesehrály jen děti. V roce 1956 ve spolupráci s učitelkami se hrálo rodičovské sdružení pohádku *Neohrožený Mikeš*. Pro děti SRPŠ pořádalo i maškarní průvody. Od šedesátých let navštěvovali žáci dvakrát do roka divadelní představení v Horáckém divadle v Jihlavě. Od školního roku 1977/1978 začaly žáci navštěvovat výchovné koncerty.

Také školní výlety se odehrávaly nejen v oddechovém, ale i kulturním duchu, a často ve spolupráci s rodiči, později SRPŠ. První výlet, o kterém je v kronice zmínka, se uskutečnil v červnu roku 1947. V rámci „*Týdne dětské radosti*“ jeli žáci autobusem³⁴ do Havlíčkova Brodu, kde na letišti sledovali start a přistání letadel, která si poté mohli prohlédnout. Na konci akce jim byly rozdány „*americké cukrovinky*“. Výlety se pak organizovaly pravidelně, často na atraktivní místa: Orlík, Želiv, Vranovská přehrada, hrad Pernštejn, Jihlava – cirkus Kludský.

Poslední „kulturní“ zápisy se týkají školního roku 1979/1980, kdy byla škola zrušena. Pod vedením ředitele školy se uskutečnila veřejná vystoupení na besedě s důchodci, na slavnostní schůzi výboru žen k oslavě MDŽ, na kulturním večeru pořádaném na oslavu výročí V. I. Lenina. Je nutné zmínit, že od roku 1963 probíhalo pravidelné fotografování dětí. Školní kronika tak obsahuje kromě zápisů i přiložené fotografie tříd, později i různých akcí.

---

³² V roce 1951 musela být oslava v místním kulturním sále přerušena kvůli výpadku proudu, a potom úplně zrušena, protože přišlo velmi málo lidí.

³³ V roce 1967 škola přišla o hřiště pod budovou kvůli stavbě bytového domu JZD a začala využívat fotbalové hřiště TJ Sokol Smrčná.

³⁴ Tato „vymoženost“ obce – autobus, začal jezdit poprvé v roce 1946 z nedalekého Úsobí do Jihlavy jako linkový. Toho roku od Vánoc do dubna roku 1947 kvůli velkým přívalům sněhu nejezdil.

3.2.7 Integrovaná role

Úmyslně až na konec jsem dala roli integrační. Prakticky vše, co bylo zmíněno v předchozích částech kapitoly, souviselo s integrační rolí školy. Většina činností probíhala v součinnosti s vedením obce a za přispění rodičů. Rodiče byli, co se týká spolupráce se školou, velmi aktivní. Při opravách školní budovy v létě roku 1949 s nimi pro nedostatek pracovních sil pracoval i učitel. V březnu roku 1951 byly vyhlášeny závazky obce ke škole a naopak. V rámci těchto závazků pak byly vysázeny již zmiňované topoly a ovocné stromy u silnice. V rámci závazků bylo nejednou upraveno okolí školy, místní zedníci pracovali na opravě školy, MNV³⁵ poskytl oddíl pionýrů a jisker místnost pro klubovnu, maminky pak dětem připravovaly různé drobnosti v rámci oslav Dne dětí, pomáhaly s úklidem školy např. po malování v roce 1957. Přestože byly práce na opravách zadávány OSP³⁶ v Třešti a Jihlavě, musela si obec vypomoci sama, protože OSP opravy nerealizoval. V roce 1970 tak bylo za pomoci rodičů a dětí dokončeno oplocení, pomocné práce prováděl sám ředitel školy.

Škola nespolupracovala pouze s obcí, ale i místními spolky. Oslav k výročí narození T. G. Masaryka v roce 1946 se žactvo účastnilo ve spolupráci se Sborem dobrovolných hasičů. Sokolský den v roce 1951 byl oslaven průvodem všech z prozatímní Sokolovny na hřiště a později do hostince. Na hřišti uspořádaly děti přehlídku a hrála se kopaná. Společně také nacvičovali na spartakiádu v roce 1960.

---

³⁵ Místní národní výbor

³⁶ Okresní stavební podnik

Závěr

Ve své práci jsem osvětlila význam malotřídní školy v obci jako sociokulturního a komunitního centra. Popsala jsem jednotlivé sociální role a jejich proměny v čase. Pro svůj záměr jsem zvolila malotřídní školu (nyní již zrušenou) v obci Smrčná u Jihlavy. Téma bakalářské práce jsem si zvolila především z osobních důvodů. Na této škole získal vzdělání manžel i jeho rodiče. Já sama, jako vystudovaný pedagog s dlouholetou praxí, jsem si chtěla vyzkoušet pedagogickou činnost na škole malotřídního typu. Bohužel, neměla jsem to štěstí. Podle mého názoru je škola pro obec velkým přínosem, a tak jsem nahlížela i na školu ve Smrčné. Vzhledem k tomu, že mým oborem byla historie, motivací pro mě byla i práce s rukopisnými materiály, a to kronikou školy a obce.

Jednotlivé publikace, které jsem při psaní práce využívala, sice nezmiňují přímo pojem „malotřídka“, ale z popisu prvních škol je zřejmé, že tomu tak bylo. K nejstarším dějinám školství lze publikace najít bez problémů, pokud jde o dobu především období normalizace, výběr už takový není. Daleko větším problémem bylo najít literaturu k dějinám venkova. Většinou se jednalo o knihy, které se zabývaly obecnými dějinami a na venkov odkazovaly. Jednotlivé sociální role jsem pak „definovala“ především pomocí školní kroniky. V originále je kronika uložena ve Státním okresním archivu v Jihlavě, možnost studovat ji je jen v digitalizované podobě. Obecní kronika je k prezenčnímu zapůjčení k dispozici v obecní knihovně. Ohledně obce Smrčná jsem měla „štěstí“, protože k výročí založení obce byla pracovníkem jihlavského archivu sepsána publikace, která obsahuje vše, co se obce týká.

Z první kapitoly vyplývá, že velká většina škol, která u nás vznikala, byla organizována jako malotřídní. Dějiny těchto škol jsem se snažila shrnout stručně, se zřetelem k jednotlivým zákonům a nařízením. Na konci první kapitoly jsem uvedla i současnou legislativu, opět se zřetelem k organizaci malotřídních škol. Ty v současnosti dobře fungují u nás i ve světě. Pro rozvoj venkova je tento typ školy velmi důležitý. V minulosti sloužila škola v obci nejen dětem, ale jejich „služeb“ bylo využíváno i pro potřeby obce. Plnila tak řadu sociálních rolí. Těm jsem se věnovala obecně v druhé kapitole své práce. Zřejmě by se daly najít ještě další role, které škola v obci plní, možná by byly odlišné od těch původních. Také by se některé z rolí daly více rozdělit. To však nebylo cílem práce.

Ve třetí kapitole byly sociální role školy osvětleny na jejím fungování v malé obci na Vysočině. Každá jednotlivá role měla jiný význam podle doby, kdy se uplatňovala. V období druhé světové války a těsně po ní byla nejvíce platnou charitativní role. Bez ní by

některé děti ani nemohly do školy chodit z důvodu nedostatku oblečení i stravy. Kulturní akce pořádané školou pak byly pro mnohé děti pomyslnou „třešničkou na dortu“, protože rodiče by je na výlety nebo divadelní představení vzít nemohli z časových, a především finančních důvodů.

Po celé období fungování školy bych vyzdvihla zdravotní roli spojenou s prevencí. Pravidelnou návštěvu lékaře a zubaře, kterou organizovala škola, považuji za obrovskou vymoženost. Stejně tak očkování. Rodiče věděli, že je o jejich potomka postaráno po všech stránkách. Někdo by mohl namítnout, že je to záležitost rodičů, ale ti často nefungují tak, jak by rodiče měli. A kromě toho – nalézt v současné době zubaře je často nadlidský úkol.

V posledním období existence, zejména v 80. letech, bylo pro školu nejdůležitější pevné sepětí s obcí. Stavební podniky nefungovaly, materiál nebyl, ale škola se díky obětavým rodičům opravovala a zvelebovala. Všichni přiložili ruku k dílu, maminky uklízely, tatínkové se podílely na opravách.

Každý z obyvatel byl se školou nějakým způsobem spjatý, chodil do ní, poté ji navštěvovaly jeho děti, účastnil se brigád. Když pak byla škola na pokraji svého zrušení, obyvatelstvo se za její udržení „pralo“. Bezvýsledně. Pomyslnou pochodeň v současnosti nese mateřská školka, která se v obci udržela, převzala řadu rolí školy a aktivně se zapojila do společenských akcí obce. Drží také v obci mladou generaci, protože vozit děti do 12 km vzdálené Jihlavy není zrovna finančně ani časově výhodné.

Od venkovských učitelů se očekávalo, že jejich práce neskončí výukou, ale že budou ochotni udělat po vyučování i něco pro děti a pro obec. Učitelka mateřské školky zvládá tento úkol velmi dobře. S dětmi nacvičuje představení pro setkání s důchodci, připravuje krátká pásma při vítání nových občánků a s dětmi se účastní různých besídek a akcí pořádaných obcí. Pokračuje také spolupráce s rodiči. Ještě si pamatuji, jak jsem několikrát uklízela po malování, myla okna, prala ručníky a manžel pomáhal při instalaci prolézaček a pískoviště.

Školka je také malotřídní. Děti, kterých může být ve školce maximálně 15, jsou všechny pohromadě. A funguje to. Předškoláci jsou do první třídy vzorně připraveni, umí písmenka, někteří zvládají základní počty, barvy jsou samozřejmostí. Ostatní děti mají přidělenou „jinou práci“ a předškoláky neruší. Poznatky se pak předávají, děti se učí jeden od druhého.

O škole se vzájemným vyučováním žáků mezi sebou v 19. století (*ecole mutuelle*) mluví už Foucault ve svém díle *Dohlížet a trestat* (2000). Podle něj byla organizace prostoru ve třídě, založená na uspořádání do řad, „jednou z velkých technických proměn základního vzdělávání.

Umožnila překonat tradiční systém (žák pracuje s učitelem jen několik minut, zatímco nepokojná skupinka zbývajících zahálí a je bez dozoru). Je-li každému přiděleno jednotlivé místo, je možné kontrolovat současně každého zvlášť i práci všech ostatních" (Foucault, 2000, s. 218, 219).

Podařilo se mi dokázat, že úkolem školy není jenom vzdělávat a vychovávat, její přesah je daleko větší. V menších obcích je škola silně spjata s životem obce jako celku, podílí se na něm, její pozice v sociální struktuře je nezastupitelná. Pro budoucí pedagogy, resp. sociální pedagogy je práce přínosem především v odlišném vnímání postavení školy v malé obci. Taková „vesnička“ funguje jako širší rodina – existuje zde propletenec vztahů, často příbuzenských. Pedagog tak má k dětem i rodičům daleko blíže, může si snáze získat jejich důvěru. Zapojením se do činnosti obce může pedagog získat status „vážené osoby“, kterými ostatně venkovští učitelé byli.

Seznam použitých pramenů a literatury

Obecní úřad Smrčná: *Pamětní kniha obce Smrčné 1836 – 2023*

Státní okresní archiv v Jihlavě: fond Národní škola Smrčná, *Školní kronika (1940 – 1980)*

Smrčná, © 2024. Úvod. *Smrcna.cz* [online]. [cit. 2024-05-25]. Dostupné z: <https://www.smrcna.cz/>

Školské zákony [online]. [cit. 2024—05-24]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/menu/search>

CIBULKA, Pavel et al., 2021. *Čas změny: moravský a slezský venkov od zrušení poddanství po Velkou válku*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR. ISBN 978-80-88304-47-0.

EMMEROVÁ, Kateřina, 2000. *Malotřídky v současném prostředí českého venkova*. *Studia paedagogica* [online]. 2000, 47 (3-4), str. 81-96. [cit. 2024-05-25]. ISSN: 2336-4521. Dostupné z: <https://journals.phil.muni.cz/studia-paedagogica/article/view/18799>

FOUCAULT, Michel, 2000. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin. ISBN 80-86019-96-9.

HALADA, Jan, 1994. *Lexikon české šlechty: Erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. 2. dopl. vyd. Praha: Akropolis. ISBN 80-85770-11-3.

HLAVA, Karel, 1937. *Elementární metodika: pracovní učebnice pro učitelské ústavy* [online]. Praha: Československá grafická Unie. [cit. 2024-05-25]. Dostupné z <https://kramerius5.nkp.cz/>

JANDOUREK, Jan, 2007. *Sociologický slovník*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-269-0.

JURKASOVÁ, Jana, 2014. *Divadlo ve výchově a principy vrstevnického učení* [online]. [cit. 2024-05-25]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/U/19223/DIVADLO-VE-VYCHOVE-A-PRINCIPY-VRSTEVNICKEHO-UCENI.html>

KAPLAN, Karel, 2012. *Proměny české společnosti (1948-1960). Česká společnost po roce 1945*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. ISBN 978-80-7285-155-3.

MUSIL, František a SEDLÁČEK, Josef, 1964. *Naše malotřídní školy: příručka ke studiu a praxi. Na pomoc učitelé*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Postavení venkova v Kraji Vysočina. Souborné informace, 2009. Jihlava: Český statistický úřad. ISBN 978-80-250-1942-9.

Práce našich kronikářů: metodická pomůcka, 1986. Havlíčkův Brod: Okresní vlastivědné středisko.

PRŮCHA, Jan, ed., 2009. *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-546-2.

PRŮCHA, Václav, 2009. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*. Brno: Doplněk. ISBN 80-7239-147-x.

PRŮCHA, Václav, 2009. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*. Brno: Doplněk. ISBN 978-80-7239-228-5.

Příručná kniha zákonů pro školy obecné v královstvích a zemích v c.k. říšské radě zastoupených, 1874 [online]. Vídeň: C.kr. školní kněhosklad. [cit. 2024-05-25]. Dostupné z <https://kramerius5.nkp.cz/>

SOMR, Miroslav, 1987. *Dějiny školství a pedagogiky: celostátní vysokoškolská učebnice pro studenty skupiny studijních oborů 76 Učitelství na fakultách připravující učitele v ČSR. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

ŠAFRÁNEK, Jan, 1897. *Vývoj soustavy obecného školství v království českém od roku 1769-1895: příspěvek k dějinám českého vyučování* [online]. Praha: F. Kytka. Dostupné z <https://kramerius5.nkp.cz/>

ŠVARŤÍČEK, Roman a ŠEDOVÁ, Klára, 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0.

TRNKOVÁ, Kateřina, KNOTOVÁ, Dana a ŠKARKOVÁ, Lucie, 2010. *Málotřídní školy v České republice: malotřídky*. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-204-8.

TRNKOVÁ, Kateřina, 2008. *Obce s malotřídkou*. *Studia paedagogica* [online]. 2008, 13 (1), str.53-64.[cit.2024-05-25]. ISSN: 2336-4521. Dostupné z: <https://journals.phil.muni.cz/studia-paedagogica/article/view/18744>

TRNKOVÁ, Kateřina, 2006. *Vývoj málotřídních škol v druhé polovině 20. století*. In *Studia Paedagogica U11*[online]. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 133-144, 11 s. [cit.2024-05-25]. ISBN 80-210-4143-9. Dostupné z: <https://www.muni.cz/vyzkum/publikace/702559>

UHRÍNOVÁ, Ingrid, 2011. *Organizace a řízení malotřídní školy*. Brno. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta.

URBAN, Lukáš, 2022. *Sociologie: klíčová témata a pojmy*. 2., doplněné a aktualizované vydání. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-3056-6.

VILÍMEK, Ladislav, 2003. *Smrčná*. Smrčná.

VITOVSKÁ, Ivana, 2023. *Husákovy děti potrápily množiny s jablíčky. Revoluce ve výuce byla plná rozporů* [online]. [cit. 2024-05-25]. Dostupné z: <https://www.denik.cz/spolecnost/slava-a-zmar-mnozin-i-skolske-reformy-take-jste-krouzkovali-jablicka-a-hrusky-21.html>

ZOUNEK, Jiří a ŠIMÁNĚ, Michal, 2014. *Úvod do studia dějin pedagogiky a školství: kapitoly z metodologie historicko-pedagogického výzkumu*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-6944-2.

ZOUNEK, Jiří; ŠIMÁNĚ, Michal a KNOTOVÁ, Dana, 2017. *Normální život v nenormální době: základní školy a jejich učitelé (nejen) v období normalizace*. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7552-709-7.

Seznam příloh

- 1 Vyučovací plány
- 2 Pamětní kniha obce Smrčné: vazba a titulní list
- 3 Školní kronika: vazba, titulní list
- 4 Zmínka o počátcích vyučování v obci v obecní kronice
Zápis o stavbě budovy české školy v obecní kronice
- 5 Vysvědčení z národní školy ve Smrčné
- 6 Zápis ze školní kroniky o rozhodnutí zrušení školy v obci
Poslední zápis ve školní kronice
- 7 Informovaný souhlas

Anotace

Jméno a příjmení:	Naděžda Offenbartlová
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Eva Dvořáková Kaněčková, Ph.D.
Rok obhajoby:	2024
Název práce:	Sociální aspekt malotřídek v historické perspektivě
Název v angličtině:	Social aspekt of small classes in historical perspective
Anotace práce:	<p>Bakalářská práce se zabývá malotřídní základní školou, která působila jako sociokulturní centrum v obci. První kapitola stručně popisuje dějiny školství s ohledem na malotřídní školy a poté na jejich současné fungování. Druhá kapitola se věnuje sociálnímu aspektu školy, resp. sociálním rolím, které v obci plní. Třetí, stěžejní část práce, propojuje obsah prvních dvou kapitol na příkladu venkovské školy v Kraji Vysočina, v obci Smrčná. Práce se zaměřuje na zhodnocení významu školy pro obec zejména v oblastí sociálních rolí. Zjištění mohou posloužit budoucím pedagogům, příp. sociálním pedagogům při specifické práci na takovémto typu školy.</p>
Klíčová slova:	školství, malotřídní škola, sociální role, obec, venkov
Anotace v angličtině:	<p>The bachelor's thesis deals with a small elementary school that acted as a socio-cultural center in the village. The first chapter briefly describes the history of education with regard to small-class schools and then to their current functioning. The second chapter is devoted to the social aspect of the school, or the social roles they fulfill in the village. The third, pivotal part of the thesis connects the content of the first two chapters using the example of a rural school in the Vysočina Region, in the village of Smrčná. The work focuses on evaluating the importance of the school for the community, especially in the area of social roles. The findings can be useful to future educators, or social pedagogues during specific work at this type of school.</p>
Klíčová slova v angličtině:	education, small-class school, social role, village, countryside
Přílohy vázané v práci:	7
Rozsah práce:	49
Jazyk práce:	Čeština

Přílohy

37

Vyučování skrze učitele samého může se ještě rozmnožiti, kdyby se v některých předmětech zavedlo spojené vyučování dvou oddělení, pokud se to dle jejich posavadního prospívání učiniti může.

Udané celé hodiny rozděleny buďte z velké části na půlky, aby se v rozvrhu hodin přímé vyučování mohlo příhodně rozdělit.

II. Vyučovací plány rozdělených škol jednotřídních.

V rozdělených školách jednotřídních (školách polodenních) šetřiti se může tohoto rozvrhu hodin:

V nižším oddělení týdně 14 hodin:

Náboženství a biblická historie	2 hodiny,
vyučování řeči	8 hodin,
počítání	4 hodiny,
	<u>14 hodin.</u>

Ve vyšším oddělení týdně 18 hodin:

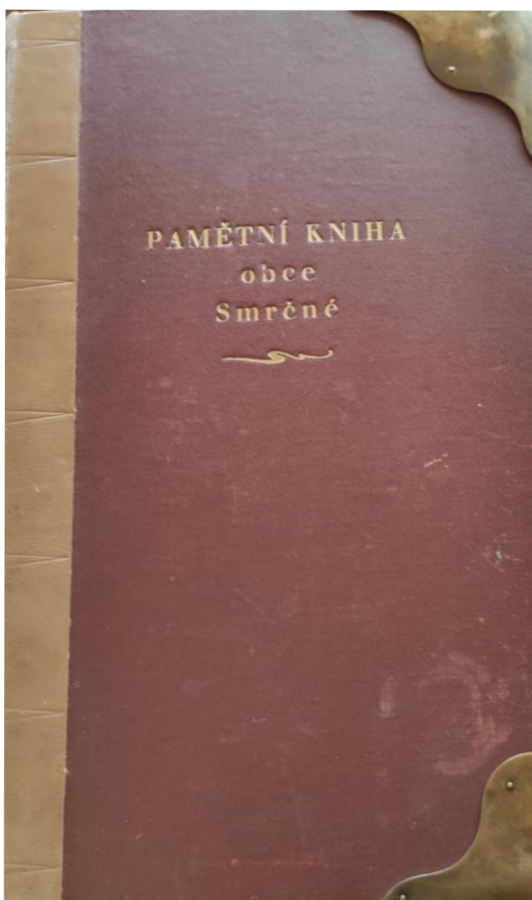
Náboženství a biblická historie	2 hodiny,
vyučování řeči	8 hodin,
počítání	4 hodiny,
reálie (přírodověda, zeměvěda a historie)	3 hodiny,
zpěv	1 hodina,
	<u>18 hodin.</u>

V obojím oddělení společně 1 hodinu týdně tělocvik. Vyučuje-li učitel zároveň náboženství, zmenší se v obojím oddělení počet hodin v jiných předmětech, anebo se dá učiteli za to, co více koná, zvláštní odměna.

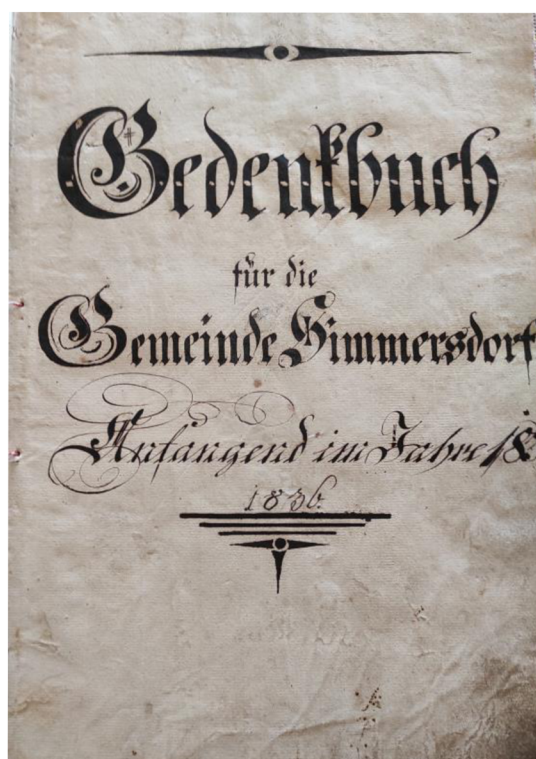
III. Vyučovací plán školy dvojtřídní.

	I. třída	II. třída
Náboženství	3 hodiny,	3 hodiny,
vyučování řeči	16 hodin,	11 hodin,
počítání	6 hodin,	4 hodiny,
nauka o formách geometrických a kreslení	— " "	4 hodiny,
přírodověda	— " "	3 hodiny,
zeměvěda a dějepis	— " "	3 hodiny,
zpěv	1 hodina,	1 hodina,
tělocvik	1 " "	1 hodina,
	<u>27 hodin,</u>	<u>30 hodin.</u>
Z toho vychází na učitele	24 " "	27 " "

Příručná kniha zákoniv pro školy obecné v královstvích a zemích v.c.k. říšské radě zastoupených, 1874 [online]. Vídeň: C.kr. školní kněhosklad. [cit. 2024-05-25]. Dostupné z <https://kramerius5.nkp.cz/>

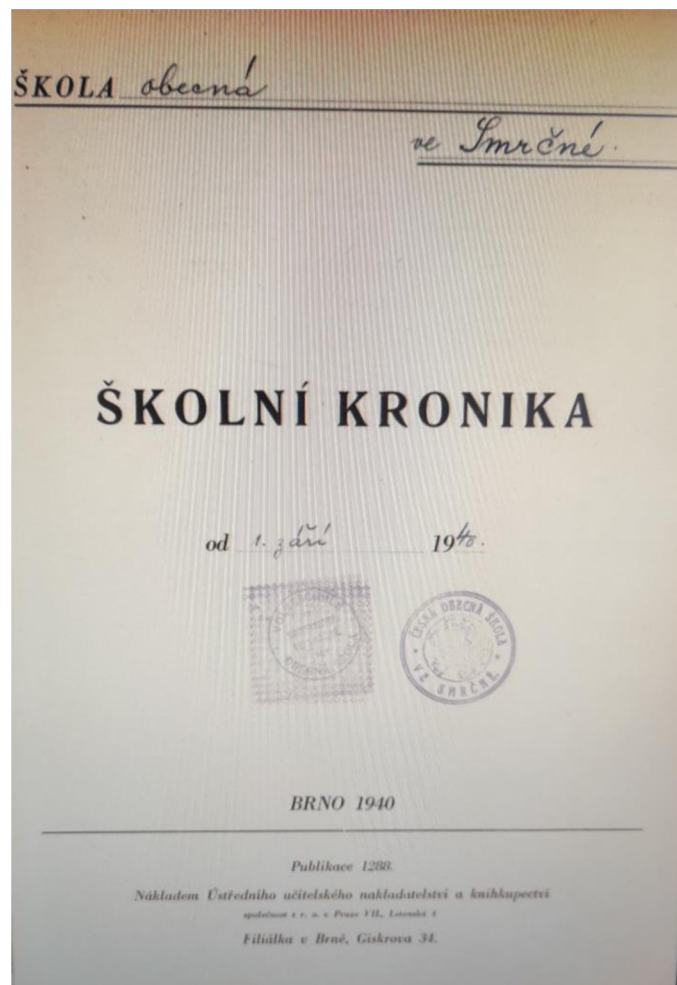

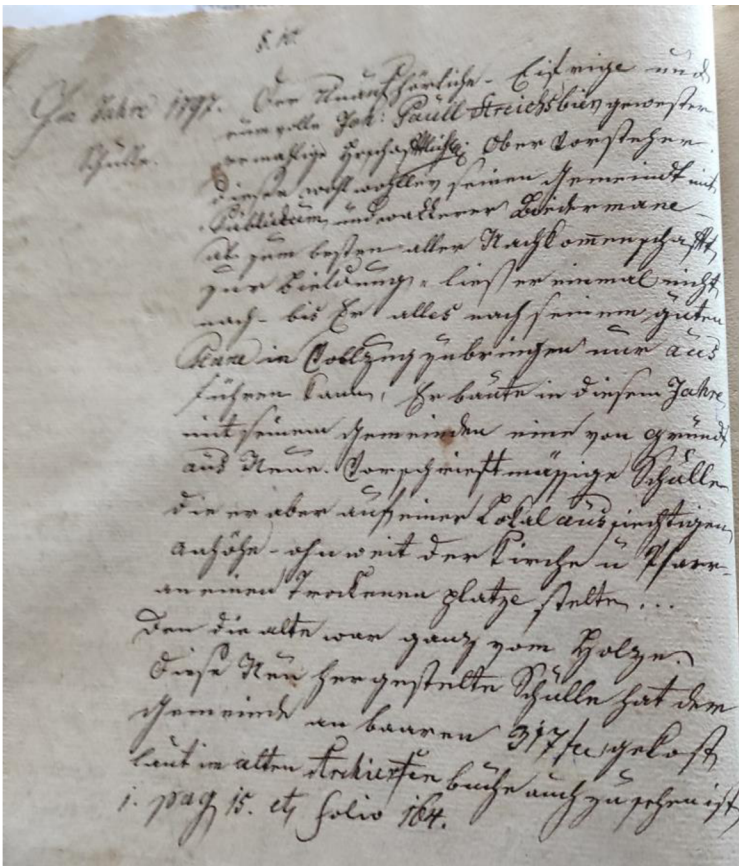
Pamětní kniha obce Smrčné
vazba
titulní list

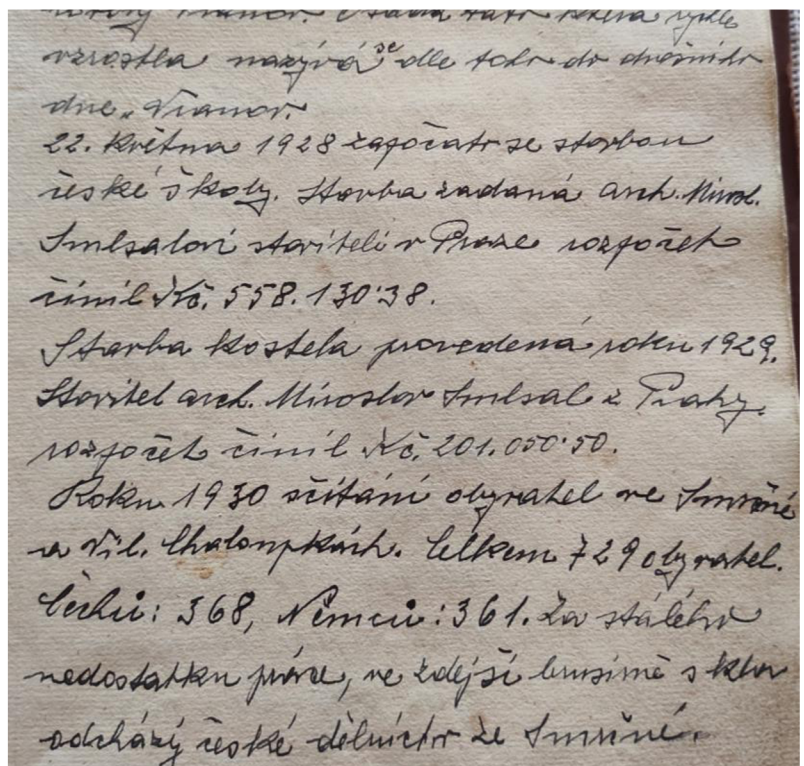
Školní kronika
vazba
titulní list

Zápis z obecní kroniky o počátcích vyučování ve vsi

Zápis z obecní kroniky o stavbě budovy české školy

ČESKOSLOVENSKÁ REPUBLIKA

Národní škola ve Směně

okres: Jihlava

kraj: Jihlavský

Třída II

Školní rok 1959/60

Postupný ročník 5

Číslo v třídním výkazu 16

VYSVĚDČENÍ

Jméno a příjmení: Jaroslava Czulichová

Data narození: den 7. měsíc květen rok 1949

místo Směná, okres Jihlava

Národnost: česká Státní příslušnost: čel.

	I. pololetí	II. pololetí
Chování	1	1
Prospěch v učebních předmětech		
Český jazyk	1	1
Ruský jazyk	1	1
Dějepis	1	1
Zeměpis	1	1
Matematika	1	1
Přírodověda	1	1
Tělesná výchova	1	1
Kreslení	1	1
Hudební výchova	1	1
Ruční práce	1	1

Školní výlet V červnu byl proveden škol. výlet k Červenému rybníku spojený s krasnou horou.

Křesť. píle Žáci byli pravidelně sledováni školní lékařkou. Bylo provedeno pravidelné očkování.

Uzavření školy 16. 6. 1980 proběhla v obci veřejná schůze, na které byl přítomen ved. škol. odboru MČMÚ v Třebíčce, který oznámil rozhodnutí rady ONV o zřízení a uzavření školy ve Třebíčce.

Od 1. 9. 1980 bude škola uzavřena, budovu bude užívát mateř. škola. Žáci budou dopraveni do školy do Třebíče. Děti škol. bude učít ve škole ve Třebíčce Jankovská v 5-8. ročníku

Zápis ze školní kroniky o rozhodnutí uzavřít školu

Úplně poslední zápis ze školní kroniky s podpisem ředitele

Školní rok byl zakončen 27. 6. 1980. Žákům
 školní záci prospěti. ŠKPS předab všem
 záklm v upomínku písní knihy. Zakončení
 škol. r.

Zapsal
 Miroslav Tůma

Informovaný souhlas

Název práce: Sociální aspekt malotřídek v historické perspektivě

bakalářská práce

Naděžda Offenbartlová

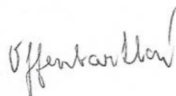
Sociální pedagogika – Prevence sociálně patologických jevů, kombi

Jméno: Jaroslava Offenbartlová

Datum narození: 7. 3. 1949

1. Já, níže podepsaná souhlasím s mou účastí ve studii. Je mi více než 18 let.
2. Byla jsem podrobně informována o cíli bakalářské práce, o jejích postupech, a o tom, co se ode mě očekává. Beru na vědomí, že prováděná studie je výzkumnou činností.
3. Porozuměla jsem tomu, že svou účast mohu kdykoliv přerušit či odstoupit. Moje účast je dobrovolná.
4. Souhlasím, aby se moje jméno a datum narození objevily v přílohách bakalářské práce a byly zveřejněny.
5. Nebudu proti zveřejnění této práce.

Podpis účastníka:

Podpis:

Datum: 8. 6. 2024

Datum: 8. 6. 2024